

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Kommunikaation kuntoutuksen kehitysvaiheet kuvittaen

Aarniala, Paula

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Yhdessä enemmän

Laurea-ammattikorkeakoulu

Kommunikaation kuntoutuksen kehitysvaiheet kuvittaen

Aarniala, Paula
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2017

Paula Aarniala

Kommunikaation kuntoutuksen kehitysvaiheet kuvittaen

Vuosi

2017

Sivumäärä

68

Opinnäytetyöni aiheena on kuvitussarjan luominen kommunikaation kuntoutuksen kehitysvaiheista aihetta käsittelevää opasta varten. Työn tarkoituksena on lisätä tietämystä kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheista kuvitusten avulla ja korostaa toimivan kommunikaation merkitystä vuorovaikutuksessa. Kuvitustyö on tehty Kehitysvammaliiton tietotekniikka ja kommunikaatiokeskus Tikoteekin tilauksesta ja yhteistyönä. Kuvitussarjan kuvallisina tavoitteina oli uudistaa Tikoteekin tuottamien oppaiden kuvitustyyliä ja luoda omaperäisiä, herkkiä ja hienovaraisia kuvia.

Tietoperusta rakentuu kommunikoinnin kuntoutuksesta rajattuna kehityksellisiin häiriöihin ja graafisiin kommunikointimenetelmiin sekä semioottisesta kuva-analyysistä. Kuvitustyön perustana on kommunikaation kuntoutuksen viisi kehitysvaihetta. Ne ovat kommunikaation perustan luomisen vaihe, perustan vahvistamisen vaihe, puhetta tukevan tai korvaavan menetelmän käyttöönoton vaihe ja kommunikaation rikastamisen ja itsenäisen kommunikaation vaihe. Erityisesti käsitellään kuvallisiin puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointimenetelmiin ja niiden käyttöönottoon eri kehitysvaiheissa, sillä nämä menetelmät linkittyvät myös kuvituskuvien tekoprosessiin. Kuvituskuvien merkitysten avaamisessa käytetään hyödyksi semioottista kuva-analyysia. Kuvituskuvia analysoimalla yhdistetään kuvista saatava tieto ja teoreettinen tieto kommunikoinnin kuntoutuksesta. Semioottinen kuva-analyysi käsittelee kuvaa subjektiivisten merkitysten kautta, eli se korostaa yksilön kokemusmaailmaan perustuvaa tulkintaa symbolisten merkitysten kautta.

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi kuvitussarja, jonka on suunniteltu julkaistavan painettuna ja digitaalisesti myöhemmin tänä vuonna. Kuvitussarja on tilaajan mukaan onnistunut ja käytettävä. Kuvien kerrotaan olevan vaikuttavia, omaperäisiä ja ne välittävät viestin selkeästi. Jatkossa kuvista voi jatkotyöstää esimerkiksi lyhytanimaation, joka tuo viestin esille nopeasti ja elävästi.

Paula Aarniala

Illustrating the Stages of the Communication Rehabilitation

Year	2017	Pages	68
------	------	-------	----

This Bachelor's thesis discusses the stages of rehabilitation of communication development. The primary aim of this functional thesis is to highlight the meaning of communication rehabilitation and visual communication methods. As functional part a series of illustrations about communication development was designed and carried out for a leaflet. The cooperation partner in the thesis was Information Technology and Communication Centre, Tikoteekki which is a part of the Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities. The goals of the illustrations were to reform the visual style of the leaflet and to create distinctive and delicate pictures.

The theoretical section of this thesis consists of rehabilitation of communication, especially developmental disorders and visual communication methods as well as semiotic analysis describing the meanings of the illustrations. The illustrations describe the five stages of communication development. The stages are creating base of communication, strengthening the base of communication, putting to use the compensatory and supportive communication methods of speech, enlarging vocabulary and finally, the stage of independent communication. Visual communication methods are specifically being noticed because those methods are associated with the making process of illustrations. The illustrations are analysed with the help of semiotic analysis. By analysing the illustrations, the theory of communication rehabilitation and the information that the pictures provide are combined. Semiotic analysis addresses the illustrations from subjective point of view. Semiotics also emphasise the meaning of the symbolic elements and structure.

The outcome of the thesis is a series of illustrations which will be published in digital and printed form. According to the client the illustrations are successful and useful. The pictures are said to be expressive, distinctive and they transmit the message clearly. In the future, the illustrations could be developed into a short animation, which can be also an effective way to share information.

Keywords: illustration, rehabilitation of communication, visual methods of communication, semiotic analysis

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Tausta ja tavoitteet	9
2.1	Tausta	9
2.2	Tavoitteet	9
2.3	Toimeksiantajan kuvaus	10
3	Teoreettinen viitekehys.....	11
3.1	Kommunikoinnin kuntoutus	12
3.1.1	Kielelliset erityisvaikeudet ja vaikeudet vuorovaikutuksessa.....	13
3.1.2	Kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheet	13
3.1.3	Graafiset kommunikointimenetelmät	16
3.1.4	Graafisten kommunikointimenetelmien käyttö	19
3.2	Semioottinen kuva-analyysi.....	20
3.2.1	Merkillä on ilmaisunsa ja sisältönsä.....	21
3.2.2	Paradigma ja syntagma kuvan koostajina.....	21
3.2.3	Denotaatio ja konnotaatio ilmaisevat havainnon ja tulkinnan	24
4	Toteutus	24
4.1	Projektin eteneminen moniammatillisessa tiimissä.....	24
4.2	Kuvituskuvioiden analyysi semioottisesta näkökulmasta.....	26
4.2.1	Vaihe 1: “Hoivahetki” eli kommunikoinnin perustan luomisen vaihe ...	27
4.2.2	Vaihe 2: “Hauska yhdessäolo” eli kommunikoinnin perustan vahvistamisen vaihe	30
4.2.3	Vaihe 3: “Mallitus” eli AAC -keinojen käyttöönoton vaihe	32
4.2.4	Vaihe 4: “Kaverit” eli yhteisen kielen opettelu vaihe	34
4.2.5	Vaihe 5: “Itsenäinen” eli kommunikoinnin rikastuttamisen ja itsenäisen kommunikoinnin vaihe	36
4.2.6	Kaikki vaiheet kokoava kuva: “Kommunikoinnin talo”.....	38
5	Arviointi	40
5.1	Tavoitteiden toteutuminen	40
5.1.1	Toimeksiantajan palaute	40
5.1.2	Itsearviointi.....	41
5.1.3	Vertaisarviointi.....	41
5.2	Prosessin arviointi	43
5.3	Oman oppimisen arviointi ja henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttaminen..	44
6	Pohdinta	46
6.1	Kommunikaatiosta ja kuvasta	46
6.2	Luotettavuus ja eettisyys	48
6.3	Kehittämisehdotukset ja työn jatkokyöstö	49

Lähteet	51
Kuviot.....	54
Taulukot.....	55
Liitteet	56

1 Johdanto

Elämme visuaalisen viestinnän aikaa. Kuvat valtaavat arkipäivämme missä kuljemmekin; ei enää vain mainonnassa, sanomalehtien sivuilla ja televisiossa, vaan myös viesteissä, joita lähetämme läheisillemme ja sosiaalisen median alustoilla. Tämä vaatii vakuuttavalta ja sykkädyttävältä kovalta yhä enemmän sekä haastaa kuvakommunikaation menetelmien käyttäjiä. Kuvan merkitykset ovat laajentuneet ja monipuolistuneet. Kuva muokkaa ja rakentaa yksilön imagoa, viestittää arkipäivän tapahtumista, elämän juhlahetkistä ja toimii kommunikaation tukena. Kuvalla on viestinsä ja merkityksensä. Täytyykin pohtia yhä tarkemmin, miten haluamansa viestin saa kirkkaasti ja muistettavasti esille kuvatulvassa.

Opinnäytetyöni yhteistyökumppani, Kehitysvammaliiton tietotekniikka ja kommunikaatiokeskus Tikoteekki ryhtyi kanssani kehittämään siellä julkaistavan oppaan kuvitusta uudenaikaiseksi. Opinnäytetyöni tavoite on lisätä tietoisuutta kommunikaation kuntoutuksesta selkeän, esteettisen ja omaperäisen kuvituskokonaisuuden avulla. Kuvitukset julkaistaan myöhemmin vuonna 2017 aihetta käsittelevässä oppaassa.

Toimiva kommunikaatio on jokaisen perusoikeus, joka voidaan saavuttaa oikeanlaisen kuntoutuksen ja apukeinojen avulla. Kuvitukset pyrkivät vahvistamaan tätä tietoutta. Kielelliset erityisvaikeudet ovat yleisiä Suomessa ja maailmanlaajuisesti. Puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiokeinoista hyötyy monenlaiset asiakkaat päiväkotikäisistä lapsista vanhuksiin. Tämän vuoksi on tärkeää tietää, miten kommunikointi kehittyy ja etenkin miten kommunikoinnin kuntoutumista voidaan eri vaiheissa edistää.

Opinnäytetyöni teoriaosuudessa korostan kuvallisten menetelmien mahdollisuuksia ja haasteita kommunikaatiossa sen kehityksen eri vaiheissa. Johdonmukainen kuvakommunikaatio on sitä haastavampaa, mitä enemmän yhteiskunnassamme on saatavilla erilaisia ja erimuotoisia visuaalisia viestejä. Kuva on kaikkialla, ja kielellinen kuvien käyttö tulee erottaa kuvien käytöstä viestinnän tukena. Kielellinen kuvan käyttö vaatii lähi-ihmiseltä ja kuntouttajalta johdonmukaista kuvankäyttöä ja kuntoutujalta käsitteellistä ajattelua. Käsitteellinen ajattelu on mahdollista kommunikaation perustan luomisen jälkeen, eli suhteellisen myöhäisessä vaiheessa kommunikaation kuntoutusta. Kommunikoinnin kuntoutuksessa onkin tärkeää oikea-aikainen ja oikealla tasolla oleva kommunikoinninkuntoutus (Laine 2017).

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö, jonka kosketus asiakaspintaan on välillinen. Kuva voi toimia oppaan lukijalle kuntouttavana elementtinä tai viestinnällisessä ja tiedollisessa merkityksessä. Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Tikoteekin puheterapeuttien Eija Roiskon, Katja Burakoffin ja Kaisa Martikaisen kanssa. Kuvien tiedollinen perusta ja ideat

kommunikaation kuntoutuksen vaiheiden esittämiseen ovat tulleet heiltä ja minä olen muotoillut tiedosta kuvia.

Kuvien symbolisia merkityksiä avataan ja analysoidaan semioottisen kuva-analyysin pohjalta, joka korostaa kuvantulkinnan subjektiivisuutta. Kuvissani nousevat esille symbolismi, surrealismi, ekspressiivisyys ja toisaalta myös säännönmukaisuus ja havainnot eli impressiot. Kuvien ollessa sarja, tulee ottaa huomioon rytmikka, sommittelun monipuolisuus ja yhtenäisyys. Nämä luovat kuvista kokonaisuuden, jota on miellyttävä katsoa. Symbolisina elementteinä kuvissa näkyy geometriset muodot, jotka kuvaavat jotakin kommunikaatiomenetelmää tai tapaa. Muodot ja niiden määrä sekä yhteys luovat laajempia merkityksiä. Kuvan sydämen ja hengen muodostavat hahmot eli ihmiset, jotka tosiasiallisesti kommunikoivat keskenään. Kuvat tarkastelevat ihmisten välisen suhteen tarpeellisuutta kaikessa kommunikaatiossa.

2 Tausta ja tavoitteet

Seuraavissa luvuissa jäsennän opinnäytetyöni taustaa, tavoitteita ja merkitystä.

Opinnäytetyöhön on vaikuttanut oma kuvataiteellinen taustani ja kiinnostukseni yhdistää kuvataiteellinen osaamiseni ja sosiaaliala, koska pyrin työllistää itseni myös näitä kahta alaa yhdistäen. Tärkeää aiheen valinnassa on ollut saada kehittää opinnäytetyössäni jotakin konkreettista. Tavoitteena työssäni on lisätä tietämystä kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheista kuvitusten avulla. Kuvituskuville on myös asetettu omat esteettiset tavoitteensa, jotka tuon tarkemmin esille tavoitteita käsittelevässä luvussa 2.2. Lopuksi esittelen myös omat henkilökohtaiset oppimistavoitteeni ja opinnäytetyöni toimeksiantajan Tikoteekin.

2.1 Tausta

Opinnäytetyöni lähtökohtana oli yhdistää kuvataide ja sosiaalialan osaaminen. Kuvataiteellisten menetelmien merkityksistä ja vaikutuksista erilaisissa toiminnallisissa yhteyksissä on tehty paljon opinnäytetöitä ja tutkimusta, toisin kuin kuvataiteesta osana viestintää. Minulla on pitkäaikainen harrastuneisuus ja ammatillinen kokemus kuvataiteiden saralta. Kuvataidelukion jälkeen suoritin kolmevuotisen kuva-artsaani-tutkinnon syventyen taidegrafiikkaan. Kuvassa minua kiinnostaa sen käytettävyys, ilmaisukyky ja monipuolisuus. Tämän vuoksi aiheekseni on valikoitunut kuvakommunikaatio jossain muodossa. Lopullinen toimeksianto on tullut Tikoteekilta, joka on Kehitysvammaliiton tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus. Kerron Tikoteekista enemmän luvussa 2.3.

Toimeksiannon tarkoituksena on kehittää Kehitysvammaliiton julkaiseman opaslehtisen kuvallista ilmaisua myöhemmin julkaistavassa oppaassa, jonka aiheena on kommunikaation kuntoutuksen vaiheet. Kuvitustyötä varten aihe on tunnettava, että se on mahdollista ilmaista selkeästi kuvallisin keinoin. Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheissa keskitytään sellaiseen tietoon, joka on tarpeellista sosionomille. Tietoa tulisi voida hyödyntää työelämän asiakastyössä. Oppaan tekstin tuottavat puheterapeutit ja muut alan asiantuntijat.

Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja tai kuvaa kommunikaatiokeinona ei käsitellä sosiaalialan koulutuksessa tarpeeksi. Opinnäytetyössäni tuon esille kuvan moninaiset merkitykset: esteettiset arvot, informatiiviset arvot, lingvistiset arvot ja kuvan merkityksen keskustelun herättäjänä. Toisaalta kuvituskuvat toimivat esteettisinä elementteinä informaatiotekstin ohella, toisaalta ne tukevat tekstin sanomaa.

2.2 Tavoitteet

Opinnäytetyöni tarkoitus on selventää kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheet kuvittaen, jonka kautta laajennan omaa tietämystäni aiheesta ja jaan tietoa aiheesta myös muille. Toimiva kommunikaatio on jokaisen perusoikeus, joka voidaan saavuttaa oikeanlaisen

kuntoutuksen ja apukeinojen avulla. Tämän vuoksi on tärkeää tietää, miten kommunikointi kehittyy ja etenkin miten kuntoutumista voidaan edistää. Kuvituksiani tullaan käyttämään aihetta käsittelevässä opaslehtisessä, joka on tarkoitettu kuntoutujan lähi-ihmisille ja kommunikoinnin ammattilaisille.

Kuva voi tukea tiedollista tekstiä niin, että sanoma selkeytyy ja se on nopeasti luettavissa. Työn toimeksiantaja Tikoteekki on asettanut kuvituskokonaisuuden esteettisiksi tavoitteiksi omaperäisyyden, herkkyden ja hienovaraisuuden. Kuvitusten on voitava ilmaista kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet selkeästi. Työ on onnistunut, kun kuvia voidaan todella käyttää lopullisessa oppaassa ja toimeksiantaja on tyytyväinen. Opinnäytetyön tavoitteet ja niiden arviointimenetelmät on esitetty taulukossa 1.

Tavoite	Arviointikysymys	Aineisto
Kommunikaation kuntoutuksen vaiheiden selkeä esitys kuvallisesti	Tulevatko kommunikaation kuntoutuksen vaiheet selkeästi esille kuvituksissa?	Palautelomake, ulkopuoliset arvioitsijat
Herkkä, esteettinen ja hienovarainen kuvitus	Onko oppaan kuvitus saavuttanut kuvalliset tavoitteensa (herkkyys, esteettisyys, hienovaraisuus)?	Palautelomake, muistiot, oppimispäiväkirja
Omaperäinen kuvitus	Onko oppaan kuvitus omaperäinen?	Palautelomake, ulkopuoliset arvioitsijat

Taulukko 1: Opinnäytetyön tavoitteet

2.3 Toimeksiantajan kuvaus

Tikoteekki on Kehitysvammaliiton tietotekniikka ja kommunikaatiokeskus, jonka päärahoittajana toimii Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA. Tikoteekin tehtävänä on edistää puhevammaisten ihmisten osallisuutta, itsemääräämisoikeutta ja mahdollisuuksia kommunikoida. Keinoina saavuttaa nämä tavoitteet Tikoteekki kehittää vuorovaikutusta vahvistavia toimintamalleja ja kommunikoinnin materiaaleja. Tikoteekki on esimerkiksi kääntänyt suomen kielelle HYP-toimintamallin ja julkaissut Papunetin sivuilla toimintamallista perehdytysmateriaalit. Papunet on Kehitysvammaliiton ylläpitämä laaja informaatio- ja vapaa-ajan sivusto, joka välittää tietoa kommunikaatiosta saavutettavasti ja selkeästi. (Papunet 2017.) Tikoteekki myös tiedottaa, antaa neuvontaa, konsultoi sekä kouluttaa yhteisöjä ja ammattihenkilöstöä kommunikointiin ja vuorovaikutukseen liittyvistä aiheista. Tikoteekki tekee kehittämistyötä kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa (Tikoteekki.)

Tikoteekkiin voi mennä ajanvarauksella tutustumaan kommunikoinnin ja tietokoneen käytön apuvälineisiin. Tikoteekki tarjoaa myös työnohjausta kommunikoinnin ammattilaisille. Opiskelijoille ja muille toiminnasta kiinnostuneille Tikoteekki järjestää Avoimet ovet-tilaisuuksia useita kertoja vuodessa. Tikoteekista on mahdollista saada puhelinneuvontaa puhevammaisuuteen liittyvissä asioissa, esimerkiksi puhetta korvaavista kommunikointikeinoista, kommunikoinnin apuvälineistä ja tietokoneen käytön apuvälineistä ja apuvälineohjelmista. Tikoteekki järjestää koulutusta opetuksen, kuntoutuksen ja hoitoalan ammattilaisille. Koulutuskalenteri löytyy Tikoteekin sivuilta <http://papunet.net/tikoteekki/koulutus/>. (Tikoteekki: Koulutus.)

Tikoteekki julkaisee omaa Tikonen -lehteä digitaalisessa muodossa samannimisillä internetsivuillaan. Lehteä julkaistaan kolme kertaa vuodessa ja siinä julkaistaan artikkeleja kommunikoinnin häiriöisiin liittyvistä aiheista. (Tikonen 2017.)

3 Teoreettinen viitekehys

Opinnäytetyöni tietoperusta rakentuu kahdesta pääotsikosta: kommunikoinnin kuntoutuksesta ja semioottisesta kuva-analyysistä kuvan tulkinnan apuna. Kommunikoinnin kuntoutusta käsittelen erityisesti graafisten kommunikointimenetelmien näkökulmasta. Selvennän, mitä ovat kielelliset erityisvaikeudet ja kommunikoinnin häiriöt. Lisäksi avaan kommunikoinnin kuntoutuksen hyötyjä. Esittelen kommunikaation kuntoutuksen kehitysvaiheet lyhyesti; vaiheet toistuvat kuvituskuvien analyysin yhteydessä laajemmin luvussa 5. Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien osiossa käsitellään kyseisiä menetelmiä yleisesti. Kohdistan huomioni graafisiin kommunikointimenetelmiin ja kuvailen menetelmistä yleisimmin käytössä olevia tarkemmin ja tarkastelen niiden käytössä huomioon otettavia seikkoja. Kommunikoinnin kuntoutus on kuvitusteni teema, joten on tärkeää ymmärtää aiheeseen liittyvä teoriaperusta. Toimiva kommunikointi on avain hyvälle vuorovaikutukselle, mikä on tärkeää sosionomin työssä. Kuvakommunikaatiolla on linkki opinnäytetyössä tuottamieni kuvitusten tyyliin. Kuvakommunikaatiossa käytettävistä kuvista on saatu inspiraatiota ja vinkkiä selkeästä kuvallisesta ilmaisusta.

Avaan semioottisen kuva-analyysin käsitettä luvussa 4. Semioottista analyysia käytetään laajasti eri taidemuotojen tulkinnan apuna. Rajaon semioottisen analyysin kuvantulkintaan ja tarkastelen semiotiikan sisällä esiintyvää termistöä nimenomaan kuvan tulkinnan apuna. Kuva-analyysini rakentuu vahvimmin symbolien ympärille ja niiden tulkinnoille. Symboli on merkin yksi muoto, jonka lisäksi merkki voi ilmentyä ikonina tai indeksinä. Merkki -käsitteen lisäksi semioottisen kuva-analyysin luvussa selvitetään paradigman ja syntagman käsitteitä sekä denotaation ja konnotaation merkitystä. Semioottisen kuva-analyysin teoria muodostaa rakenteet analyysilleni. Analyysin tarkoitus on nostaa esille kuvien symboliikka, joka tukee kommunikaation kuntoutuksen kehitysvaiheita käsittelevää tekstiä.

3.1 Kommunikoinnin kuntoutus

Kommunikoinnin kuntoutus tarkoittaa kielellisten taitojen ja vuorovaikutuksen lääkinällistä kuntoutusta, joka toteutetaan terveydenhuollon tekemän arvioinnin pohjalta. Kuntoutuksessa laaditaan asiakkaalle kuntoutussuunnitelma ja hankitaan tarvittavat kommunikoinnin apuvälineet. Kuntoutussuunnitelmassa määritellään kuntoutuksen kokonaistavoitteet ja osatavoitteet. Kokonaistavoitteita voivat olla esimerkiksi kommunikoinnin kehityksen tukeminen ja vahvistaminen, olemassa olevien taitojen ylläpitäminen tai ennakoitavissa olevan taantumisen hidastaminen. Osatavoitteet ovat lyhyemmän tähtäimen tavoitteita, kuten vuorovaikutuksen varhaisten taitojen vahvistaminen, puhetta korvaavien ja tukevien kommunikointimenetelmien käyttöönotto ja opettelu sekä puheilmaisun selkiyttäminen. (Kommunikoinnin kuntoutus 2017.)

Launonen & Klippi (2009) toteavat kommunikoinnin kuntoutuksen tavan ja luonteen riippuvan muun muassa kuntoutujan kommunikaation kehitystasosta ja kuntoutuksen painopisteistä. Kuntoutuksen sisältöjä voidaan pohtia seuraavien kysymysten avulla: Miten kuntoutuja toimii vuorovaikutuksessa? Mikä on kommunikoinnin kehitystaso? Mitkä ovat kuntoutuksen painopisteet? Mitkä ovat puheterapeutin ja lähi-ihmisen tehtävät? Minkä ikäisenä kuntoutujan kommunikoinnin kehitysvaihe ilmenee tyypillisessä kehityksessä? (Laine 2017.)

Kommunikoinnin kuntoutuksen toteuttaminen vaatii aina tarkkaa ja yksilöllistä arviointia ja menetelmiä (Launonen (2007, 151). Puheterapian lähtökohtana voidaan pitää ICF-mallia, jossa puheen ja kielen häiriöiden vaikutuksia arvioidaan kehon, aktiviteetin ja osallistumisen sekä kommunikaatioympäristön tasoilla (Launonen & Klippi 2009, 287). Launonen (2007, 152) toteaa, että vuorovaikutuksen ja kielen kuntoutuksen suunnittelun, toteutuksen ja vaikuttavuuden arvioinnin haasteet liittyvät etenkin vaikeimpiin kehityksellisiin häiriöihin, jolloin kuntoutumisessa keskitytään varhaisen vuorovaikutuksen edistämiseen ja puhetta korvaavien menetelmien käyttöön. Launonen (2007, 152) lisää, että mitä poikkeavammat lapsen kehitysedellytykset ovat, sitä hatarammin voidaan ennustaa, miten hyvin ja mitkä kommunikoinnin kuntoutuksen menetelmät tukevat lapsen kehitystä.

Seuraavissa kappaleissa kerron kielellisistä erityisvaikeuksista ja vaikeuksista vuorovaikutuksissa, eli niistä häiriöistä ja ongelmista, joiden kuntouttamisessa hyödynnetään AAC-keinoja. Kuvailen kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheita ja tuon esille puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät, eli AAC-menetelmät ja kerron laajemmin graafisista kommunikointimenetelmistä ja niiden käytöstä.

3.1.1 Kielelliset erityisvaikeudet ja vaikeudet vuorovaikutuksessa

Kielen erityisvaikeudet ovat suhteellisen yleisiä Suomessa. Pelkästään kielellistä erityisvaikeutta eli dysfasiaa, esiintyy Suomessa noin 1-7 prosentilla lapsista. Puheen kehitys viivästyy jopa 19 prosentilla lapsista. Tutkimusten mukaan esikouluikäisistä lapsista noin 10 prosentilla esiintyy lievää kielenkehityksen viivettä maailmanlaajuisesti. (Käypä hoito: Kielellinen erityisvaikeus 2010; Korpilahti 1996, 40). Puhe- ja kielihäiriöitä voidaan luokitella oireen mukaisesti tai etiologian mukaisesti. Oireen mukaisessa luokituksessa korostuvat kielellisten taitojen osa-alueet. Luokituksen pääluokkia ovat esimerkiksi viivästynyt puheen- ja kielenkehitys, kielenkehityksen erityisvaikeus eli dysfasia, puhumattomuus eli mutismi sekä luku- ja kirjoitushäiriöt (dysleksia ja dysgrafia). Etiologian mukainen luokitus luo taas tarkemman kuvan ongelmasta ja antaa vankemman pohjan terapian suunnitteluun. Etiologiseen luokitteluun kuuluvat muun muassa seuraavat kielellisiä häiriöitä aiheuttavat syyt: keskushermostolliset syyt, kuten perinnölliset sairaudet, perifeeriset syyt (aistifysiologiset vajavuudet), psyykkiset syyt ja sosioemotionaaliset syyt. (Korpilahti 1996, 40-41.)

Kielenkehityksen tasoa voidaan arvioida eri tavoin. Korpilahden (1996, 40) mukaan lapsen taitoja voidaan suhteuttaa esimerkiksi ikään. Ongelmana tässä arviointitavassa on se, ettei lapset kehity samaan tahtiin tai tasaisella tahdilla. Korpilahti painottaakin, että kielen osataitoja voidaan myös suhteuttaa lapsen muuhun kehitykseen, mikä antaa lapsen kehityksestä luotettavan kokonaiskuvan. Kaikessa arvioinnissa tulee ottaa huomioon se, että lasta tarkastellaan lapsena, yksilönä ja oman kokemusmaailmansa kautta.

Kommunikoinnin vaikeudet eivät aina liity vain kielellisiin erityisvaikeuksiin, vaan ongelmat voivat liittyä myös kielen hahmottamisen ongelmiin sekä vuorovaikutuksen- ja sosiaalisen kanssakäymisen ongelmiin. Nämä vaikeudet liittyvät erityisesti autismiin ja vakaviin mielen-terveyden häiriöihin, kuten skitsofreniaan. (Autismi- ja Asbergerliitto ry.) Kommunikoinnin kuntoutuksesta voi hyötyä hyvin monenlainen kirjo ihmisiä.

Rajaan teoriapohjassani pois traumaperäiset ja aikuisiällä saadut kommunikointihäiriöt, sillä niiden seuraukset ovat erilaisia kuin synnynnäisten ja varhain hankittujen vaurioiden, ja niitä myös kuntoutetaan eri tavoin (von Tetzchner & Martinsen 2000, 13).

3.1.2 Kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheet

Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet kulkevat luonnollisesti käsi kädessä kommunikaation kehityksen vaiheiden kanssa (Rowland 2013; Laine 2017). Tässä luvussa kuvaan kommunikaation kehitystasoa ja siihen liittyvää kuntouttavaa toimintaa lyhyesti. Kuntoutuksen vaiheisiin tutustuttaessa tulee huomioda, etteivät kaikki kuntoutukseen osallistujat etene kuntoutuksessaan, se voi olla hyvin hidasta tai kuntoutuja ei saavuta

ollenkaan edistyneempiä vaiheita. Kuntoutus voikin olla myös ylläpitävää. Näin ollen kuntoutuja, joka on kuntoutuksen ensimmäisessä vaiheessa, voi olla yhtä hyvin alle vuoden ikäinen, kouluikäinen tai vaikkapa lähellä eläkeikää (Burakoff & Martikainen 2017). On myös huomioitava, ettei toinen vaihe voi tulla ennen toista. Jos kuntoutujan kommunikointi ei etene puhetta korvaavaan tai tukevaan keinon käyttöön, kyse voikin olla siitä, että hän tarvitsee lisää vahvoja vuorovaikutuskokemuksia olemuskielen avulla (Launonen 2007, 160).

Ensimmäisessä vaiheessa, eli kommunikoinnin perustan luomisen vaiheessa, vuorovaikutus on kuntoutujalle elinehto. Ilman toisen ihmisen apua kuntoutuja ei saa ravintoa, lepoa, turvaa ja läheisyyttä. Tässä vaiheessa kuntoutuja ei pysty viestimään tietoisesti omista tarpeistaan, vaan hän reagoi eri tunnetiloihin. Reagoitavat voivat olla esimerkiksi tyytyväisyyden tai tyytymättömyyden ilmaisu: "Minulla on paha olla". Lähi-ihmisen on osattava tulkita viestit oikein. (Rowland 2013; Laine 2017.) Laine (2017) muistuttaa, ettei kommunikointia vielä kuntouteta, sillä sille ei voida asettaa varsinaisia tavoitteita. Kuntoutuksella luodaan perustaa, jolle kommunikointi voi rakentua jatkossa (Laine 2017).

Kommunikoinnin perustan luomisen vaiheessa tärkeintä on löytää kuntoutujalle sopivat tavat tarjota hoivaa ja turvaa. Kuntouttaminen tapahtuu lähi-ihmisten kautta. (Laine 2017.) Vuorovaikutus perustuu kosketukseen ja lähi-ihmisen tuottamaan ääneen: puheeseen ja lauluun (Launonen 2007, 155). Lähi-ihmisiä auttaa ja tukee muun muassa puheterapeutti, joka ohjaa havainnoimaan ja tulkitsemaan kuntoutujan olemuskieltä sekä vastaamaan niihin. Tyypillisesti kehittyvän ihmisen elämässä tämä vaihe sijoittuu vauvan ensimmäisiin elinkuukausiin. (Laine 2017.)

Kommunikoinnin kuntoutuksen *toisessa vaiheessa*, eli kommunikoinnin perustan vahvistamisen vaiheessa, lähi-ihminen tuo kuntoutujan elämään yhdessäolemisen kautta iloa ja sisältöä. Vuorovaikutus on kuntoutujalle edelleen elinehto. Kuntoutuja alkaa kohdistaa tarkkaavaisuuttaan lähi-ihmisiin. Kuntoutujan taito säädellä vireys- ja tunnetiloja kehittyvät. (Laine 2017.)

Tässä vaiheessa kuntoutuja kehittää taitoa ottaa kontaktia ihmiseen ja kontaktin ottamisen ylläpitämistä. Lähi-ihmisen vaikutus on edelleen merkittävin asia kuntoutujan elämässä. Puheterapeutti voi antaa lähi-ihmiselle vinkkejä olla vuorovaikutuksessa kuntoutujan kanssa. Hän voi tiedottaa esimerkiksi leikeistä ja peleistä, jotka hyödyttävät kuntoutujaa. Mielekkäät toiminnot tukevat kuntoutujan käsitystä syy-seuraussuhteista. Menetelminä vuorovaikutuksessa voidaan käyttää HYP -tekniikkaa eli huomioivaa yhdessäoloa ja voimauttavaa vuorovaikutusta (*intensive interaction*). (Laine 2017.)

Kolmannessa vaiheessa kuntoutuja käyttää sanatonta viestintää ja saa kielikylvyn puhetta tukeviin ja korvaaviin keinoihin. Kuntoutujan vuorovaikutus on tietoisista, ja hän on tietoinen siitä, mihin lähi-ihmisen huomio on kiinnittynyt. Kuntoutuja pystyy myös suuntaamaan huomionsa siihen, mihin lähi-ihmisenkin huomio on kiinnittynyt, mikä on edellytys yhteiselle keskustelulle ja yhteistoiminnalle. Kuntoutujan aikakäsitys laajenee “tässä ja nyt” -ajattelusta lähimenneisyyteen. Lähi-ihmisen tehtävänä on tulkita ja tarkentaa kuntoutujan viestejä. (Laine 2017.)

Kuntoutuksessa merkittävintä tässä vaiheessa on puhetta korvaavien ja tukevien keinojen käyttöönotto. Kielikylpy tarkoittaa sitä, että sanoja otetaan käyttöön enemmän kuin kuntoutuja osaa vielä itse käyttää. Näin hänen kommunikointitaitonsa on mahdollista kehittyä ja monipuolistua. (Laine 2017.) Launonen (2007, 158) myös painottaa, että tässä vaiheessa oleva ihminen *tarvitsee* sellaisen viestintäkeinoon, jonka avulla hän voi olla taitojensa ja tarpeidensa tasoisessa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Lähi-ihmisiä kannustetaan käyttämään tukiviittomia tai kommunikointikansiota, josta he osoittavat kommunikoinnin kannalta merkittävimmät sanat. Tätä kutsutaan viestinnän mallittamiseksi, ja se auttaa kuntoutujaa oppimaan uusi kommunikaatiokeino. Jos kuntoutujalle on hyödyllisintä käyttää kuvia, saa hän usein tässä vaiheessa apuvälineeksi irtokuvia, kommunikointitauluja tai avainsanakansion. Laajan kuvakommunikaatiokansion selaaminen vie aikaa, minkä vuoksi on hyödyllistä koota kommunikointitauluja tiettyjä kommunikaatiotilanteita varten. (Laine 2017.)

Lähi-ihmisen rooli kuntoutujan kommunikoinnin tukena on edelleen suuri. Kuntoutuja voikin liiallisesti olla riippuvainen lähi-ihmisen tuesta ja tulkinnasta. Toisaalta myös lähi-ihminen saattaa ohjata kuntoutujan viestintää turhan paljon, ellei hän tietoisesti tue kuntoutujan itsenäistä ajattelua. (Laine 2017.) Launosen (2007) mukaan myös lähi-ihmisen asenne kuntoutujaa kohtaan on merkittävä. On hyödyksi kuntoutujalle, jos häntä ajatellaan itsenäisenä yksilönä ja kommunikoijana mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Pyritään ehkäisemään sitä, ettei kuntoutujalle kehity opittu passiivisuuden malli, vaan ennemmin opittu aktiivisuuden malli. (Launonen 2007, 155-156.)

Neljännessä vaiheessa kommunikointitaitoja lisätään erilaisissa viestintätilanteissa. Laine (2017) toteaa, että tässä vaiheessa kuntoutujalla on vahva perusta kommunikoida itsenäisesti. Hän osaa havainnoida ympäristöään ja ottaa kontaktia sekä olla vuorovaikutuksessa lähi-ihmisen kanssa. Hän osaa viestiä symbolista kieltä käyttäen, hän esimerkiksi osaa näyttää kuvaa tilanteeseen liittyvästi. Kuvaa käyttävä kuntoutuja yhdistää kuvia toisiinsa ja täydentää kuvilla omaa eleilmaisuaan. Ajattelu ei ole enää vain konkreettista, vaan myös käsitteellistä, ja kuntoutuja pystyy viestimään myös asioista, jotka eivät ole sillä hetkellä läsnä. Kommunikoinnin monipuolistamisen vaiheessa kuntoutujaa rohkaistaan kommunikoimaan

erilaisissa tilanteissa. Lähi-ihmisen roolia pyritään vähentämään, ja erilaisten ihmisten roolia puolestaan suurentaa. Lähi-ihmisen tuki tarvittaessa on kuitenkin tärkeää. Kuntoutuksessa korostuu puhetta korvaavat ja tukevat keinot, joita myös laajennetaan. (Laine 2017.)

Vaiheessa viisi kommunikointia rikastutetaan ja kommunikointi on itsenäistä. Tässä vaiheessa kuntoutuja kommunikoi symbolisen kielen keinoin, esimerkiksi kuvien avulla. Hän pystyy osittain ajattelemaan käsitteellisesti: esimerkiksi muistelemaan, vitsailemaan, suunnittelemaan ja kysymään. (Laine 2017.) Hänen kommunikointinsa on jo sisällöllisesti rikasta. Hän voi pyytää, kysyä ja kommentoida asioita. Itsensä ilmaiseminen aiheuttaa lähi-ihmisten asenteen muutoksen ja positiivisen kierteen muodostumisen. Vuorovaikutus etenee ja monipuolistuu samalla kun kuntoutujan tietoisuus maailmasta paranee. (Launonen 2007, 159.)

Kuntoutuksen tarkoituksena tässä vaiheessa onkin saada vuorovaikutukseen monipuolisuutta ja tarkentaa kielellistä ilmaisua. Viestinnästä pyritään saamaan täysin itsenäistä. Kuntoutujaa kannustetaan ilmaisemaan omat mielipiteensä ja ajatuksensa. Tärkeää on luoda erilaisia ja monipuolisia kommunikointitilanteita, jotta keskustelutaito kehittyy kaikenlaisten ihmisten kanssa. Esimerkiksi kommunikointikansion on syytä olla tässä vaiheessa laaja ja dynaaminen. (Laine 2017.) Viidennessä vaiheessa tyypillisesti kehittyvä lapsi on neljän-viiden vuoden ikäinen, ja vaihe jatkuu pitkälle kouluikään. (Laine 2017.)

3.1.3 Graafiset kommunikointimenetelmät

Graafiset kommunikointimenetelmät, eli erilaiset kuva- ja symbolijärjestelmät, kuuluvat puhetta tukeviin ja korvaaviin menetelmiin (von Tetzchner & Martinsen 2000, 20). Muita kyseisiä menetelmiä ovat esimerkiksi viittoma- ja elekommunikaatio, olemuskielen hyödyntäminen, kosketus sekä kirjoittaminen (Tolvanen 1996, 110; Vammaispalvelujen käsikirja 2015). Puhetta tukevia ja korvaavia keinoja, eli AAC-keinoja, voidaan käyttää yksittäin tai yhtäaikaan. Totaalikommunikointi on lähestymistapa, jossa hyödynnetään kommunikoinnin eri elementtejä. Tarkoituksena on varmistaa eri aistien herääminen kuntoutujassa, ja valita pääasiallinen kommunikointikeino myöhemmin kuntoutujan mieltymysten mukaan. (Launonen 1996, 136.) Opinnäytetyössäni tarkastelen kommunikointia erityisesti visuaalisten menetelmien kautta. Seuraavissa kappaleissa kuvailen erilaisia graafisia kommunikaatiokeinoja, joita käytetään yleisimmin niin Suomessa kuin kansainvälisestikin.

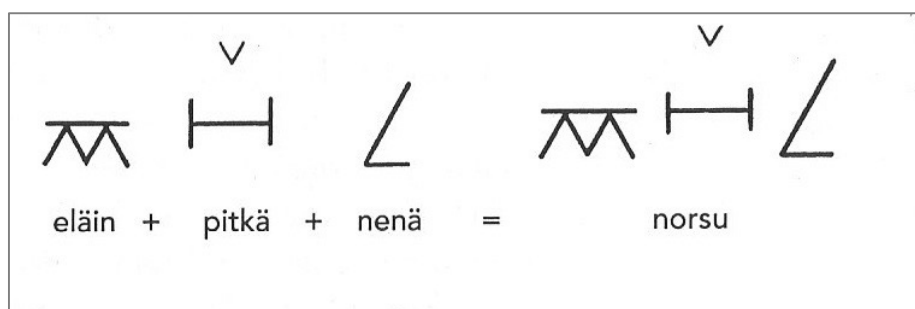
Bliss-kieli eli bliss-symbolien järjestelmä on logografisen tai ideografisen kirjoittamisen muoto, eli kirjoittaminen ei tällöin perustu kirjaimiin (Downing 1973). Alunperin bliss-kieli kehitettiin edistämään eri maiden välistä kommunikaatiota. Bliss-kieltä ei kuitenkaan tähän

tarkoitukseen käytetty, vaan sitä alettiin käyttää liikuntavammaisten ja puhevammaisten lasten kuntoutuksessa.

Bliss-kielen perustana on sata perusmerkkiä, radikaalia, joita yhdistelemällä voidaan muodostaa lisää merkkejä. Osa yhdistelmistä on sovittuja; Kansainvälinen Bliss-komitea ja The Blissymbolics Institute ovat päättäneet tietyistä englanninkielen merkitysvastineista, mutta ne eivät silti ole käytössä joka maassa samalla tavalla. Bliss-kielikin siis muuttuu käytössä, ja merkkien merkitykset voivat hieman vaihdella. Käytännössä sovittuja yhdistelmiä on melko vähän, eikä bliss-kielen käyttäjä aina tiedä sovittua muotoa. Käyttäjä joutuukin itse löytämään sopivat yhdistelmät, jotta hän voi ilmaista haluamansa. (Bliss 1965; von Tetzchner & Martinsen 2000, 24.)

Merkkiyhdistelmistä muodostuvia merkkejä ymmärretään analogioiden eli yhtäläisyyksien kautta. Esimerkiksi sana "norsu" koostuu merkeistä, jotka vastaavat sanoja "eläin", "pitkä" ja "nenä" (kts. kuvio 1). Lisäksi on apumerkkejä, jotka ilmaisevat esimerkiksi mennyttä aikaa, monikkoa, tekemistä, vastakohtaa ja niin edelleen. Perusmerkkejä ja merkkiyhdistelmiä voidaan liittää niin, että saadaan kokonaisia lauseita. On olemassa lauserakentamisen ohjeita, mutta vakiintunutta kielioppia ei ole olemassa. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 26.)

Kuvio 1: Esimerkki bliss-symbolin rakentumisesta. (Kuva: von Tetzchner & Martinsen 2000.)

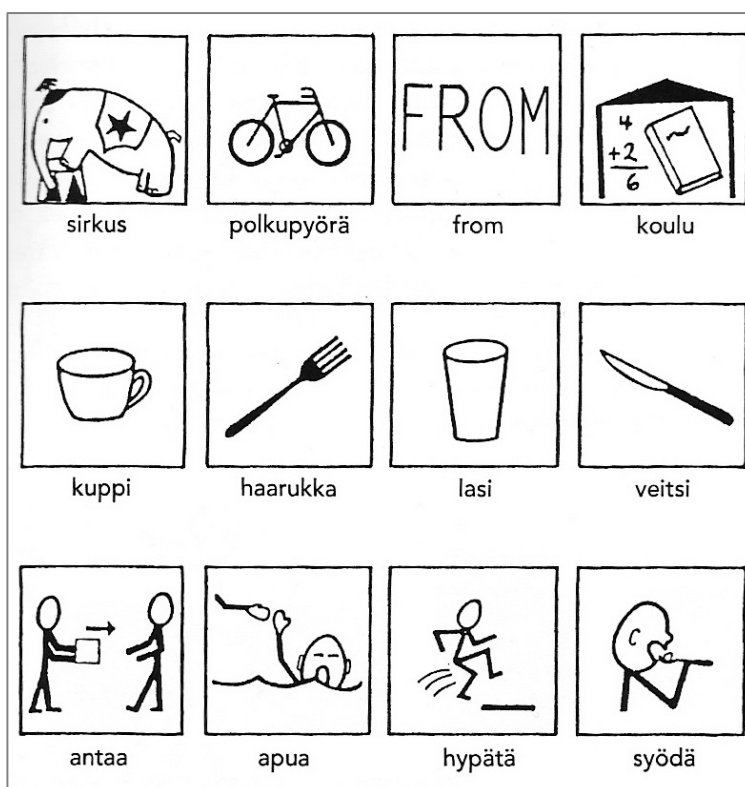
Piktogrammit ovat valkoisia siluettikuvia mustalla taustalla. Niiden kuvakieli muistuttaa liikennemerkkien tyyliä. 90 prosenttia piktogrammeista on kuvanomaisia ja 10 prosenttia käsitteellisiä. Piktogrammeja käytetään kuvatauluissa tai niistä voi tehdä kuntoutujalle selättävän lehtisen tai kansion. Piktogrammit ovat helppoja ymmärtää, ja ne kehitettiin

Kuvio 2: Piktogrammi sanasta "puhua". (Kuva: Picto-online. www.pictogram.se.)

alunperin lapsille, joiden oli vaikea ymmärtää bliss-symboleja. (Huuhtanen 1992, 45.) Piktogrammeissa on aina myös sanallisesti kirjoitettuna kuvan merkitys ja niistä voi muodostaa lauseita. Ne ovatkin helppokäyttöisiä niin työntekijöille kuin kuntoutujillekin. Toisaalta von Tetzchner & Martinsen (2000, 30) huomauttavat helppokäyttöisyyden johtaneen myös siihen, että niitä käytetään liikaa; sellaistenkin asiakkaiden kanssa, jotka osaisivat kirjoittaa tai käyttää monipuolisempaa bliss-kieltä.

PCS eli Picture Communication Symbols on Yhdysvalloissa kehitetty järjestelmä, joka koostuu 1800 merkistä. Ne ovat yksinkertaistettuja viivapiirroksia, joiden alla lukee myös kuvan merkitys. Englanninkielisessä järjestelmässä funktiosanat, kuten artikkelit ja prepositiot on esitetty tikkukirjaimin kirjoitettuna, ilman kuvasymbolia. PCS -järjestelmässä on käytännöllistä se, että kuvat on helppo kopioida käsin. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 31.) Järjestelmän viivapiirroksia voikin käyttää apuna esimerkiksi sosiaalisten tarinoiden teossa. Piktogrammeihin verrattuna PCS -järjestelmässä on myös suuri määrä merkkejä, jolloin ilmaisumahdollisuudet ovat monipuolisempia (von Tetzchner & Martinsen 2000, 31). Alla näkyy esimerkkejä PCS-järjestelmän merkeistä (kuvio 3).

Kuvio 3: Merkkejä PCS-järjestelmästä. (Kuva: von Tetzchner & Martinsen 2000.)

Monen lapsen ensimmäinen graafisen kommunikoinnin muoto on piirroskuvat ja valokuvat. Kuvien ymmärtäminen on kuitenkin taito, joka kehittyy hitaasti, ja jota kehitysvammaiset

ihmiset eivät saavuta helposti (Kose, Beilin & O'Conner 1983, 636-643). Kuvan ymmärtäminen vaatii myös käsitteellistä ajattelua. Kuvien käytössä ei ole järkeä, jos kuntoutuja ei ymmärrä niiden merkitystä. Kuvien käyttö ei voi siis olla tavoite sinänsä, vaan tulee pohtia, mitä hyötyä kuntoutuja kuvien visuaalisesta sisällöstä saa. Tulee myös tarkastella, pystyykö kuntoutuja käyttämään kuvaa kommunikoivasti. Kuvien katselu ja niihin reagoiminen ei ole kielellistä käyttöä. Kuvan käyttö kommunikoivasti eroaa siitä, miten kuvaa yleensä katsotaan. Kuntoutujan tulee ehkä oppia pois aiemmasta kuvankäyttötavastaan. Kuvilla on monia käyttötarkoituksia: niitä käytetään arjessa paljonkin koristeina, muisteltavina, kuvituksena ja niin edelleen. Siksi kuvallisena sanastona kannattaakin käyttää sellaisia kuvia, jotka eroavat muista kuvista. Graafisten merkkijärjestelmien käyttäminen voi paremmin edistää nimeämisen opettelua kuin pelkkien kuvien käyttö. Erilaisten asioiden nimeäminen on edellytys kielelliselle käytölle. Kuvien osoittaminen harvoin on vielä kuvien kielellistä käyttöä. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 36.)

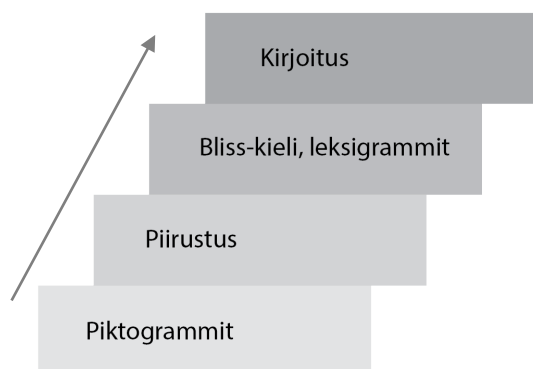
Von Tetzchnerin & Martinsenin (2000, 37) mukaan kuvien käyttämisessä on tehtävä ero myös sille, tarkoitetaanko jotakin asiaa yleisellä tasolla vai jotakin tiettyä asiaa. Kuvan merkitys voidaan helposti käsittää konkreettisesti, jos käytetään tutusta ympäristöstä otettuja valokuvia. On eri asia, tarkoitetaanko "meidän autoa" vai "autoa" ylipäänsä. Von Tetzchner & Martinsen (2000, 37) kehottaa myös pohtimaan, havaitseeko kuntoutuja värit normaalisti ja onko näitä kuvia helppo erottaa toisistaan, jos kuvia käytetään vapaasti, vaikka aikakauslehdistä leikattuina.

Esitelyjen menetelmien ja järjestelmien lisäksi on olemassa vähemmän käytettyjä merkkijärjestelmiä, joita ei kaikkia käytetä Suomessa. Näitä ovat esimerkiksi sigsymbolit, Rebus-merkit, leksigrammit ja Aladin -järjestelmä. Sigsymbolit perustuvat sekä graafiseen ilmaisuun että viittomiseen. Merkkejä on kolmea eri tyyppiä: piktografisia, ideografisia ja viittomiin perustuvia. Leksigrammit koostuvat yhdeksästä elementistä, joita voidaan yhdistellä eri tavoin. Valmiita merkkejä ei ole, vaan merkitysvastineet sovitaan käyttäjän kanssa erikseen. Valmiit merkit on esitetty valkoisina viivapiirroksina mustalla taustalla eikä niissä ole varsinaista kuvanomaisuutta. Aladin -järjestelmä on harvinainen, Saksassa kehitetty järjestelmä ja Rebus-merkit koostuvat sekä graafisista merkeistä että kirjaimista. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 32-35.)

3.1.4 Graafisten kommunikointimenetelmien käyttö

Graafiset kommunikointijärjestelmät perustuvat eri elementteihin ja ne ovat eritasoisia. Tutkimukset osoittavat, että graafisilla järjestelmillä näyttäisi olevan myös tietynlainen hierarkia, joka kuvaa sitä, miten helppo mikäkin keino on oppia (taulukko 1). Tutkimusten mukaan piktogrammien käyttö on helpompi oppia kuin piirroksia. Piirroksia vaikeampaa on taas oppia bliss-kieli ja leksigrammien käyttö. Vaikeimpana hierarkiassa on kirjoituksen

oppiminen. Hierarkia on suuntaa-antava; järjestelmien arvottaminen ja vertailu on melko hankalaa. (von Tetzchner & Martinsen 2000, 45.)

Taulukko 2: Graafisten kommunikaatiomenetelmien vaikeushierarkia verrattuna kirjoitukseen, joka esiintyy hierarkiassa vaikeimpana oppia (von Tetzchner & Martinsen 2000, 45).

Jotta graafisesta kommunikaatiokeinosta olisi hyötyä, tulee kuntoutujan olla orientoitunut tähän keinoon ja hänen tulee ymmärtää kuvan symbolinen merkitys. Kuntoutuja voi myös suosia jotakin tiettyä järjestelmää. Tulee huomioida, että kuntoutuja voi käyttää keinoa avusteisesti tai ei-avusteisesti, mikä vaikuttaa järjestelmän valintaan. Avusteisesti käytettynä kommunikoinnissa käytettävät merkit ovat käyttäjästä irrallaan, eli merkit valitaan. Ei-avusteisesti käytettynä kuntoutuja itse tuottaa kielelliset ilmaisut. Ilmaisun tuoton tapa vaikuttaa keinoon käytön helppouteen tai haastavuuteen. Keinoa voi joissakin tapauksissa vaihtaa tai monipuolistaa, kun kuntoutujan taidot karttuvat, jotta kommunikaation kehitys voi jatkua. (Launonen & Klippi 2009; von Tetzchner & Martinsen 2000, 21.)

Graafisten menetelmien käyttö riippuu kuntoutujan kehitystasosta, joka voi taitojen kertyessä muuttua. Menetelmän käyttöönoton jälkeen sanavarastoa pyritään laajentamaan. Se onnistuu erilaisten ihmisten kanssa kommunikoidessa ja erilaisissa tilanteissa. Kuntoutujan ajattelun kehittyvän yhä käsitteellisemmäksi, kuvien käyttö monipuolistuu ja niitä voi käyttää esimerkiksi tunteiden ilmaisuun. Sanavaraston laajentuessa ja monipuolistuessa on taas tärkeää pitää huoli kuntoutujan mahdollisuuksista kommunikoida tasonsa mukaisesti. Esimerkiksi kuvakansion kuvavalikoimaa on syytä laajentaa kuntoutujan taitojen kehittyessä. (Laine 2017; Launonen 2007; von Tetzchner & Martinsen 2000.)

3.2 Semioottinen kuva-analyysi

Kuva on luonteeltaan monimerkityksellinen ja subjektiivisesti lähestyttävä. Kuvan merkitykset muodostuvat kuvan katsomisen, näkemisen, ja edelleen siitä syntyvien mielleyhtymien kautta. Semioottinen kuva-analyysi perustuu tälle ajatukselle. Semiotiikkaa kutsutaan myös merkkietiteeksi, jossa painottui vielä 1960-luvulla kommunikaatio ja kieli (Kuusamo 1990). Se

on laaja filosofinen suuntaus, jota voidaan soveltaa monilla eri tieteenaloilla, kuitenkin erityisesti kulttuurin aloilla (Chandler 2014). Opinnäytetyössäni käytän semiotiikkaa suppeasti kuvan tulkinnan apuna. Se antaa assosiaatioille suuren merkityksen kuvan tulkinnassa, mikä on kuvituskuvieni tulkinnassa hyödyllistä ja käytännöllistä. Kuvituskuviissani esiintyy symboliikkaa ja ekspressionismia; ne eivät ole realismiin pyrkiviä toden kuvaajia kuten todellisuus tosiasiasa havaitaan. Päinvastoin, kuvalle annettavilla merkityksillä on tarkoitus. Merkitykset voivat olla moninaisia, joista annan oman subjektiivisen tulkintani. Seuraavissa kappaleissa avaan semiotiikkaan liittyviä käsitteitä ja yhdistän semiotiikan kuva-analyysiin.

3.2.1 Merkillä on ilmaisunsa ja sisältönsä

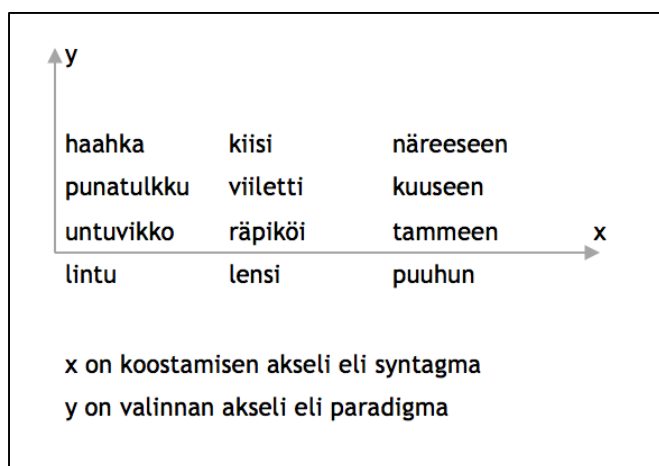
Semiotiikka tarkastelee tapoja, joilla kulttuurin merkitykset jäsentyvät. Toisaalta sen merkitys on muuttunut vuosikymmenten kuluessa. Semiotiikka voi olla myös asenne: kulttuurin eri tasojen syvällistä tarkastelua, joka antaa vapauden myös rajojaan etsivään ajatteluun. Merkkitieteenä semiotiikan keskeisin käsite on merkki. Jos kuva edustaa jotakin objektia, on kuva sen merkki. Merkinä voi toimia myös kuvan jokin elementti. Merkin ymmärtäminen vaatii kuitenkin tulkitsijaa ja tulkintaa. Merkki voidaan käsittää materiaalisena - graafisena merkintänä. Tämä on kuitenkin vain yksi merkin taso. (Kuusamo 1990, 45-46.) Merkillä on Kuusamon (1990, 45-46) mukaan Ferdinand de Saussuren ajoista ollut kaksi tasoa: merkin ilmaisu ja sisältö. Sisällön taso on aina merkitty. Merkitsevä, ilmaisu, kertoo miten merkitty katsojalleen ilmenee.

Merkki voi ilmetä kolmella eri tavalla: ikonina, indeksinä ja symbolina. Ikoni on kohteensa suora kuvaus, esimerkiksi rakennuksesta tehty pienoismalli on rakennuksen ikoni. Indeksisellä kuvalla on suora kytkös viittauskohteeseensa, kuten savu on tulen indeksi. Valokuvaa voi myös pitää indeksinä kohteestaan, sillä kuva muodostuu teknisen prosessin myötä kausaalisesti olemassaolevasta kohteesta. Symbolit ovat sopimuksenvaraisia merkkejä jostakin asiasta. Selkeä esimerkki on kuvakommunikaatiossa käytettävä symboli. Symbolit merkitsevät aina jotakin muuta kuin itseään, ne vaativat käsitteellistä ajattelukykyä. (Viestintätieteiden yliopistoverkoston oppimateriaalit.)

3.2.2 Paradigma ja syntagma kuvan koostajina

Paradigman ja syntagman käsitteet ovat osa kielitieteilijä Ferdinand de Saussuren rakenteita tarkastelevaa struktuurista semiotiikkaa (Karvonen; Saussure 1959, 122-126). Saussure jäsentee käsitteiden avulla erityisesti kielioppia, mutta niitä voi käyttää myös kuvan jäsentämiseen. Paradigma ja syntagma määrittävät sanojen ja kuvan viestin. Niiden merkitystä voidaan kuvata koordinaatistossa lauseen avulla taulukon 4 mukaisesti. Paradigma viittaa valinnan avaruuteen, eli johonkin ryhmään asioita, joilla on merkittävästi jotakin yhteyttä keskenään. Taulukon 4 esimerkissä lintu, untuvikko, punatulkku ja haahka

muodostavat paradigman, koska ne ovat kaikki siivekkäitä, höyhenpeitteisiä selkärankaisia. Samoin verbit lentää, räpiköidä, viilettää ja kiittää muodostavat paradigman, sillä ne kuvaavat ilmassa liikkumista. Puu, tammi, kuusi ja näre samoin ovat paradigma, ovathan ne kaikki luonnossa kasvavia suuria puuvartisia kasveja. Näistä eri paradigmoista voi koostaa syntagman, eli erilaisten vaihtoehtojen muodostaman kokonaisuuden. Kieliopissa kyse on lauseesta tai virkkeestä. Laajemmin ajatellen maailma on täynnä paradigmoja ja syntagmoja. Kauppa on tästä hyvä esimerkki: hyllyt pursuavat erilaisia paradigmoja vihannesvalikoimasta erilaisiin karkkipusseihin ja pakastepizzoihin. Näistä paradigmoista liukuhihnalle valikoituu lopulta syntagma, valintojen kooste. (Karvonen.)

Taulukko 3: Paradigma ja syntagma (Karvonen; Saussure 195, 122-126)

Näin ollen myös kuvan voi ajatella koostuvan paradigmoista, joista syntyy syntagma, kuva itse. Esimerkkinä analysoikaamme Helene Schjerfbeckin maalausta "Toipilas" (kuvio 4, s. 24), joka muodostaa romaanin veroisen syntagman. Muun muassa maalauksen värisävyt, esittävät elementit, valittu tyyli, käytetty siveltemien koko ja valöörin vaihtelut ovat kuvassa esiintyviä paradigmoja, joista taidemaalari Schjerfbeck on koostanut kuvan eli syntagman. Näin harkitulla kokonaisuudella on jokin viesti, jota voidaan analysoida valittujen paradigmojen avulla. Kuvassa voidaan nähdä esimerkiksi tuore kasvi symbolina lapsen toipumiselle. Kuvassa on heleät värit ja voimakkaat kontrastit luoden kuvaan valon vaikutelmaa sekä toiveikkuutta.

Schjerfbeckin taiteellisia arvoja ja symbolisia merkityksiä sisältävän kuvan vertauskohdaksi voidaan asettaa kuvakommunikaatiossa käytettävä, Elina Vannisen piirtämä kuva "sairas" (kuvio 5, s. 24). Tällä kuvalla on myös tarkasti mietityt paradigmansa, mutta niiden symboliset arvot ovat erilaiset verrattuna Schjerfbeckin "Toipilaaseen", vaikka aihe on samankaltainen. Vannisen kuva on minimalistinen ja äärimmäisen selkeä. Kuvalla on korkea käyttöarvo, funktionaalinen arvo: sen tarkoituksena on esittää käsitettä "sairas" mahdollisimman ymmärrettävästi. Tämän vuoksi graafikko on valinnut kuvan paradigmoiksi vain välttämättömimmät elementit ja jättänyt kuvan mustavalkoiseksi. Kuvan syntagma luo vaikutelman kuvasta, jolla on yksiselitteinen viesti.

Kuvio 4: Helene Schjerfbeck: Toipilas, 1888. (Kuva: Kansallisgalleria/Hannu Aaltonen.)

sairas

Kuva: Elina Vanninen

Kuvio 5: Kommunikointikuva "sairas". (Kuva: Elina Vanninen.)

3.2.3 Denotaatio ja konnotaatio ilmaisevat havainnon ja tulkinnan

Kuvan analyysiin vaikuttavat myös denotaation ja konnotaation käsitteet, jotka ovat Roland Barthesin 1960-luvulla käyttöönotettavia. Denotaatio tarkoittaa, että kuvan merkitys luetaan sellaisena kuin se nähdään. Katsomistapaan vaikuttaa tottuminen tiettyyn kuvasysteemiin, ja ilmaisulliset tasot jäävät huomaamatta. Kuusamon (1990, 48) mukaan Barthes kielsi denotaation ensisijaisen olemassaolon, ja Barthes ottikin käyttöön myös konnotaation käsitteen. Konnotaatioilla viitataan miellelyhtymiin tai sivumerkityksiin, jotka muodostuvat subjektiivisten kokemusten ja kulttuurillisten arvojen pohjalta. (Kuusamo 1990, 48-49.) Analysoin opinnäytetyössäni kuvituskuvia, jotka ovat symbolistisia kuvia. Analyysi muodostuu semioottisen analyysin pohjalta denotaatiosta ja konnotaatioista. Yksityiskohtaisen kuvailun jälkeen selvennän itselleni syntyviä vapaita miellelyhtymiä. Näiden pohjalta teen kuvasta tulkinnan. Käytän myös apunani seuraavia kysymyksiä:

1. Mitä kuvassa on?
2. Millainen on kuvan rakenne, sommitelma?
3. Millaisia värejä kuvassa esiintyy?
  - 4a. Millaisia miellelyhtymiä kuvasta tulee?
  - 4b. Mitkä ovat kuvan symboliset elementit?
5. Mikä on kuvan merkitys, sanoma?

4 Toteutus

Selvennän seuraavissa luvuissa kuvituskuvien toteuttamisen kulkua ja analysoin toteuttamieni kuvien rakennetta ja sisältöä semioottisen kuvantulkinnan näkökulmasta. Kuvituskuvat on toteutettu moniammatillisessa tiimissä, ja ideat kuviin ovat syntyneet tiimin tapaamisten kautta. Avaan tiimin yhteistyötä luvussa 4.1, jossa nousee esille myös kuvien työstämisen prosessi ja taiteellinen työtapa. Luvussa 4.2 ja sen alaluvuissa käsittelen jokaista kuvituskuvaa yksittäin analysoiden niitä semioottisen kuvantulkinnan käsitteiden avulla ja yhdistäen ne kommunikaation kuntoutuksen kehitysvaiheisiin liittyvään teorian tietoon. Analyysin tarkoitus on selvittää kuvissa esiintyvää symbolismia ja avata sen viestejä.

4.1 Projektin eteneminen moniammatillisessa tiimissä

Projekti toteutettiin tammikuun ja huhtikuun 2017 välisenä aikana. Tiedustelin Tikoteekia opinnäytetyöni yhteistyökumppaniksi joulukuun 2016 puolella välissä. Kerroin heille itsestäni ja kysyin, olisiko heillä tarvetta kuvittajalle tai muulle kuvallisen alan hankkeelle. Palasin asiaan uudelleen tammikuun 2017 aikana, jolloin sain varattua tapaamisen Tikoteekin toimipisteeseen Malmille. Tapasin Tikoteekin henkilökuntaa tuolloin ensimmäisen kerran, mutta minulla ei ollut vielä käsitystä opinnäytetyön aiheesta. Ensimmäisellä tapaamiskerralla sain kuulla uudesta oppaasta, jonka aiheena tulisi olemaan kommunikaation kuntoutuksen

kehitysvaiheet ja oppaalle kaivattiin uudenlaista kuvitustyyliä valokuvien sijasta. Tapaamisessa olivat mukana Eija Roisko ja Katja Burakoff. Burakoff jatkoi projektissa mukana alusta loppuun asti, Roisko oli mukana suunnittelussa. Sain heiltä kuvituksen suunnittelun tueksi oppaan alustavan tekstin ja kuvituskokonaisuuden kuvakäsikirjoituksen.

Tehtävänannon saatuaani ryhdyin heti luonnostelevaan ja ideoimaan Burakoffin ja Roiskon ajatusten pohjalta kuvallista sisältöä. Kuvien tulisi olla yhtenäinen sarja, joten mietin kuvien yhteistä tekijää. Minulle tuli mieleen geometriset muodot, jotka toimisivat symbolisina elementteinä ja punaisena lankana kuvallisessa ilmaisussa. Toivottu herkkyys ja hienovaraisuus tulisi parhaiten esiin akvarellimaalauksissa, joihin lisäisin elävän musteella tehdyn ääriviivan. Viivoin kuvaisin ihmishahmot. Hahmot syntyivät lopulta havainnoiden ja piirtäen elävästä mallista samalla, kun työskentelin ohjaajana iltapäiväkerhossa.

Ideat syntyivät eri kuviin eri tahdissa, mutta se ei haitannut, sillä rakensin kuvat kerroksittain. Jokainen elementti tulisi eri papereille. Pystyin maalaamaan eri kuvien eri elementtejä, vaikka koko kuvan idea ei ollutkaan vielä valmiina. Tällainen työskentelytapa säästi aikaa ja helpotti stressiä, sillä minulla oli aina jokin kuva tekeillä. Rentoutunut olo oli tärkeää luovassa prosessissa. Näytin varhaisvaiheen luonnoksia lähimmille ystäväilleni ja sukulaisilleni saadakseni kuviin välittömästi objektiivista näkökulmaa sekä testatakseni kuvien selkeyttä ja ideaa.

Seuraava tapaaminen sovittiin kolmen ja puolen viikon päähän ensimmäisestä tapaamisesta. Sovimme, että toisella tapaamiskerralla minulla on ideat suurimmalle osasta kuvia ja muutamalle kuvalle luonnokset tehtyinä. Sain valmiiksi kaikkien muiden kuvien luonnokset valmiiksi, paitsi yhden. Kuntoutuksen vaiheen kolme mallittaminen aiheutti vaikeuksia, sillä termi oli minulle uusi ja se oli vaikea kuvata piirtäen. Lopullinen kuva valmistuikin vasta digitaalisena tietokoneen ruudulla helmikuun lopussa. Toisen tapaamisen aikana sain hyödyllistä palautetta luonnoksistani. Palautteen antaminen on ollut varmasti vaikeaa, sillä kuvat eivät olleet vielä kokonaisia, vaan elementtejä paperilla, joista koostettaisiin lopulta yksi kuva. Katja Burakoff ja Kaisa Martikainen ymmärsivät kuitenkin kuvien sisällön hienosti. He toivoivat, että yksi vaihe muutettaisiin toiseksi, ja että viimeiseen vaiheeseen tekisin aivan uuden kuvan. Viimeiseen kuntoutuksen vaiheen kuvaan toivottiin tekniikan suomien mahdollisuuksien ilmaisua. Lisäksi sovimme, että muokkaan hahmoja sukupuolineutraaleiksi ja iättömiksi, mutta niin, että hahmot säilyttävät silti persoonallisen identiteettinsä.

Kolmannella tapaamiskerralla maaliskuun alussa kuvien tuli olla jo valmiita. Se tarkoitti, että minun tuli luoda yksi kokonaan uusi kuva, viimeistellä luonnokset ja lopuksi digitoida kaikki kuvat ja vektoroida ääriviivapiirustukset. Vaikka työtä riittikin paljon, työskentely oli helppoa, sillä sain hyvät jatkotyöskentelyideat ja minulla oli selkeä visio päässäni. Viimeinen

kuvakin syntyi sujuvasti, kun luonnostelin ihmisiä eri asennoissa. Skannasin kuvat tulostus- ja painotalo Sokkelissa painolaatuisina skannauksina, eli digitoin kuvat. Taustoille ei tämän jälkeen tarvinnut tehdä muuta kuin irrottaa ne valkoisista taustoistaan Adobe Photoshop -ohjelmalla. Ääriviivat piirsin uudelleen vektorigraafikoiksi Adobe Illustrator -ohjelmalla. Lopputuloksena syntyi kerroksellisia, monesta kuvasta koottuja värikuvia. Lopuksi yhdistin taustat, elementit ja ääriviivapiirustukset yhteen sekä viimeistelin kuvat. Tilasin kuvista koevedokset Kopioniini -painotalolta.

Viimeisessä tapaamisessa 8.3.2017 esittelin tuotokset painettuina ja digitaalisina versioina ja sain loppupalautteen kuvista. Palaute oli erittäin positiivista, eikä kuviin tarvinnut tehdä paljoa parannuksia. Tein kuitenkin vielä hienoisia viilauksia, minkä lisäksi lisäsin kokoavaan kuvaan, ”Kommunikaation taloon”, vielä värit ja kuntoutuksen vaiheiden ”huoneisiin” hahmot sekä taustat. Kuvallisen työskentelyn jälkeen ryhdyin tekemään opinnäytetyön kirjallista osaa.

4.2 Kuvituskuviin analyysi semioottisesta näkökulmasta

Kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheisiin liittyvä teoretieto yhdistyy kuvituskuviin seuraavissa alaluvuissa. Analysoin kuvien symboliikkaa, joka muodostuu kuvassa esiintyvistä elementeistä eli paradigmoista. Kuva-analyysi selventää kuvissa esiintyviä viestejä ja tarkentaa kuvien kerrosteista rakennetta. Kuvitukset kuvaavat kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheita osaksi konkreettisesti, osaksi symbolisesti. Tämä tuo syvyyttä ja tulkinnanvaraisuutta, mielenkiintoisuuttakin kuviin. Esteettisyydellä on myös merkityksensä, jota avaan erityisesti kokoavan kuvan eli ”Kommunikaation talon” analyysissä.

Tulkitsen kuvia omasta, subjektiivisesta, näkökulmastani, jota ei tule ajatella ainoana tai oikeana tulkintana. Semiotiikka antaa kuvalle mahdollisuuden elää ja kehittyä jokaisen tulkinnan myötä. Eri tulkinnan mahdollisuudet nousevat esille vertaisarvioinnin luvussa 6.1.3. Analyysissäni korostuu symboliikan mahdollisuudet esittää teoriaa kuvassa. Analyysin aluksi kuvailen kuvaa havaintojen perusteella, eli luon denotaation. Tämän jälkeen luettelen kuvassa näkyvät eri symboliset elementit, paradigmat, ja kuvailen mitä merkityksiä eli konnotaatioita niillä mielestäni on. Lopuksi analysoin symbolien ja muun kuvallisen aineksen yhteismerkityksiä ja laajempaa tarkoitusta.

4.2.1 Vaihe 1: “Hoivahetki” eli kommunikoinnin perustan luomisen vaihe

Kuvio 6: Kuvitus vaiheeseen 1. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Kuvassa henkilö makaa sängyssä peitto päällään, ja hänen seuranaan on toinen henkilö, jolla on silmät kiinni. Hänellä on rauhallinen, hymyilevä ilme kasvoillaan. Hahmojen takana on vi-noneliönmuotoinen alue, johon on maalattu värillisiä neliöitä. Alue täyttää peiton ja sängyn, jolloin peitosta muodostuu ruudullinen vaikutelma. Molemmat henkilöt leijuvat kuin pilvien päällä. Kuvan sommitelma on keskitetty, eikä liikettä esiinny. Värimaailma on hillitty: ruutu-peitossa esiintyy päävärit eli kolmiväriharmonia, taustalla vaaleaa sinistä. Kolmiväriharmonia syntyy silloin, kun kolme väriä on yhtä kaukana toisistaan väriympyrässä. Kuva on muutoin mustavalkoinen. Kuvan tunnelma on raikas, autuas, seesteinen ja unelias. Paradigmoina kuvassa näkyvät ruutupeitto, hahmojen välinen vuorovaikutus ja pilvet. Assosiaatioina nousee esille herkkä ja minimalistinen kommunikaatio, läsnäolo, mielikuvitus, yksinkertaisuus ja perusta.

Ruutupeitto symboloi tuttuutta, kodinomaisuutta ja viihtyisyyttä. Varhaisen vuorovaikutuksen vaiheessa on tärkeää, että vuorovaikutus on läsnäolevaa ja turvallista. Kommunikaation perustan luominen on välttämätöntä kehittyneempien kommunikaatiokeinojen, kuten puheen ja käsitteellisen ilmaisun, omaksumiseksi. Perustan luomisen vaiheessa ei käytetäkään puhetta, sanoja tai puhetta tukeavia tai korvaavia kommunikaatiokeinoja. Viestiminen

perustuu ilmeille, eleille, kosketukselle ja lähi-ihmisen tuottamalle äänelle. Värikäs ruutupeitto symboloi virikkeellisen elämän merkitystä, vaikka kommunikointi onkin vielä minimaalista.

Kuvio 7: Elementti. Ruutupeitto symboloi turvallista ympäristöä. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Kommunikaation perustan luomisessa apuna voi olla voimauttava vuorovaikutus. Voimauttavan vuorovaikutuksen tarkoituksena on vahvistaa niiden ihmisten kommunikaatiotaitoja, joiden viestintä on varhaisten vuorovaikutustaitojen varassa. (Martikainen & Burakoff 2017.) Voimauttavassa vuorovaikutuksessa tärkeää on edetä kuntoutujan olemassa olevien taitojen ja vuorovaikutustapojen kautta. Kommunikoidaan tavoilla, jotka ovat kuntoutujalle tuttuja. Tapoja voivat olla esimerkiksi katsekontakti, hymy, ääntely tai keinuttaminen. Voimauttavan vuorovaikutuksen tavoitteena on kommunikaatiotaitojen lisäämisen lisäksi myös elämänlaadun parantaminen ja kuntoutujan vuorovaikutuskontaktien lisääminen. (Martikainen & Burakoff 2017; Nind & Hewett 2005, 14.)

Kuvan vuorovaikutustilanne voi esittää nukuttamista, yhteistä laulu- tai satuhetkeä tai vain oleilua, läsnäoloa. Sängyssä vietettävä vuorovaikutushetki on useimmille tuttu lapsuudesta, ja se voi toistua elämän aikana monia kertoja erityisesti silloin, kun toisen ihmisen vuorovaikutusta tarvitsee erityisen paljon, kuten sairastumisen hetkellä. Kuvalla on nostalgisia merkityksiä ja se pyrkii vaikuttamaan katsojan primitiivisiin tunteisiin. Vierelläolijan ilme kertoo, että hän on tilanteessa läsnä, ja että hänelläkin on mukava olla. Kommunikaation perustan luomisen vaiheessa on tärkeää muun muassa nauttia yhdessäolosta ja oppia olemaan lähellä toista ihmistä. Toin kuvassa esille juuri läsnäolon ja minimalistisen vuorovaikutuksen saadakseni vaiheiden eri vuorovaikutuksen tasot selkeästi esille ja toisaalta sen vuoksi, että läsnäolo on kaikenlaisen vuorovaikutuksen edellytys.

Hahmot leijuvat pilvien päällä. Pilvet symbolisoivat sitä, että hahmot voivat olla ajatuksissaan yhdessä jossakin muualla kuin tosiasiallisessa tilassa. Toisen ihmisen vuorovaikutus voi toimia mielikuvitusta rikastuttavana elementtinä. Vaikeavammaisen yksilön elämismailmaa on mahdoton täysin kuvitella, sillä hänen kykynsä hamottaa paikkaa, aikaa ja omaa kehoaan ovat rajalliset. Lähi-ihminen voi auttaa kuntoutujaa näissä tehtävissä, ja hän voi luoda myös

vaikutelmia erilaisista tiloista esimerkiksi aistielämyksiä luomalla. Elämykset tuovat kuntoutujan elämään uudenlaisia kokemuksia rikastuttamalla hänen elämismaailmaansa.

Kuvio 8: Elementti. Sinipilvi symboloi unien maailmaa ja vuorovaikutuksen sanottamatonta tasoa. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Valmis kuva on nähtävillä myös suuressa koossa liitteessä 1.

4.2.2 Vaihe 2: “Hauska yhdessäolo” eli kommunikoinnin perustan vahvistamisen vaihe

Kuvio 9: Kuvitus vaiheeseen 2. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Kuvassa kaksi ihmistä hyppii trampoliinilla. Trampoliini on pelkistetty sinireunaiseksi ympyräksi ja tausta on kelta-punainen väripyrähdys. Värien keskelle jää ohut horisontaalinen viiva. Hahmot pitävät toisiaan käsistä kiinni, nauravat ja katsovat toisiaan kohden. Liike on ylöspäin menevä. Dynamiikkaa kuvaan tuo raajojen asennot: ne ovat hieman viistossa eli diagonaalisessa asennossa. Ympyränmuotoinen trampoliini hallitsee sommittelua ja rajaa sisäänsä hyppijöiden jalat. Kuvan tunnelma on iloinen, lämmin, hauska ja elämäniloinen. Paradigmoja kuvassa ovat sininen ympyrä, hahmot ja katsekontakti heidän välillään, ilmeet ja kehonkieli ja

taustan väritys. Assosiaatioina nousevat trampoliini ja yhteinen toiminta, positiivinen vuorovaikutus sekä värien symboliikka.

Vallitseva paradigma, sininen ympyrä, trampoliini, on kuvassa luomassa vahvan sommitelma ja kuvaamassa toiminnallista yhdessäoloa. Ympyrä rajaa sisäänsä molemmat hahmot; samoin kuin sommitelmassa, myös tilanteessa on yhdistävä tekijä. Toiminnan kautta sellaisetkin henkilöt, joilla ei ole yhteistä kieltä, löytävät helposti yhteyden.

Kuvio 10: Elementti. Sininen rengas on yhteisen toiminnan symboli. Renkaan voi käsittää esimerkiksi trampoliinina. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Kommunikoinnin keinojen kohtaamisongelmaa kuvaa muun muassa McDonaldirin (2004) kommunikoinnin portaat, jotka on kuvattu Kehitysvammaliiton Voimauttava vuorovaikutus -esitteessä (Voimauttava vuorovaikutus, McDonald 2004). kuten myös luvussa 3.1.2 kuvaamani kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheet. Kun kuntoutujan lähi-ihminen kommunikoi sujuvasti sanoin ja lausein, ovat kuntoutuja kommunikointikeinot merkittävästi suppeammat. Hauskan yhdessäolon vaiheessa lähi-ihmisen on oleellista mukauttaa kommunikointiaan kuntoutujan tasolle. Tikoteekki on kehittänyt onnistuneen kumppanuuden mallia, OIVA-vuorovaikutusmallia, vuodesta 2002 lähtien. Siinä Onnistutaan ja Innostutaan Videon Avulla ja se on tutkitusti tehokas työskentelytapa. OIVA-vuorovaikutusmallissa osallistujat havainnoivat videokameralla kuvattuja vuorovaikutustilanteita. Tarkoituksena on löytää sellaisia vuorovaikutustapoja, jotka lisäävät puhevammaisen ihmisen aloitteellisuutta ja vuorovaikutusmahdollisuuksia. OIVA-vuorovaikutusmalli sisältää koulutusta, konsultointia ja yhteisön itsenäistä työskentelyä. (Tikoteekki: OIVA 2017.)

LOVIT-muistisääntö on kehitetty Tikoteekissa OIVA-vuorovaikutusmallin käyttöön. Muistisääntö auttaa hahmottamaan OIVA-vuorovaikutusmallin soveltamista. ”LOVIT” eli Läsnaoleminen, Odottaminen, Vastaaminen, Ilmaisun mukauttaminen ja Tarkistaminen. Läsnaoleminen viittaa aitoon kohtaamiseen ilman, että miettii samalla muita asioita. Odottaminen tarkoittaa ajan antamista kohtaamishetkelle ja sitä, että kuntoutujan viestiä odotetaan rauhassa täyttämättä hiljaisuutta. Vastaamalla viestiin tuodaan esille se, että viesti on huomattu. Ilmaisun mukauttaminen viittaa sellaisen kommunikointimenetelmän käyttöön, joka kuntoutujalle on

soveltuva. Tarkistamisella vahvistetaan, että viesti on ymmärretty oikein. (Tikoteekki: OIVA-vuorovaikutusmalli 2017.)

Kuvituskuvassa hahmot ovat positiivisessa vuorovaikutuksessa keskenään: he pitävät kädestä, nauravat ja katsovat toisiaan. Vuorovaikutuksessa näkyy mukava yhteinen tekeminen ja läsnäolo. Kehon eleiden ja kasvojen ilmeiden käyttö sekä katseen kohdistaminen valmistavat kuntoutujaa ottamaan käyttöön myös AAC-keinoon, eli kehittämään kommunikointiaan seuraavalle asteelle.

Tausta on epätarkka värialue, jolloin hahmojen vuorovaikutus korostuu. Väreinä taustalla kuultavat keltainen ja oranssi. Sävyt ovat kirkkaita ja lämpimiä. Keltainen on valoisa väri, jota ajattelen iloisena värinä. Liitän keltaisen värin valoon ja kevääseen sekä energisyyteen.

Valmis kuva on nähtävillä suuressa koossa myös liitteessä 2.

4.2.3 Vaihe 3: "Mallitus" eli AAC -keinojen käyttöönoton vaihe

Kuvio 11: Kuvitus vaiheeseen 3. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Kaksi ihmistä seisoo tai istuu paikallaan vierekkäin rajattuna rintakehästä. Toinen hahmoista on suurempi kuin toinen. Suuremmalla hahmolla näkyvät myös kädet, jotka elehtivät. Tämä

hahmo osoittaa oikealla kädellä ylöspäin. Hänen toisessa kädessään on kuvakortti, joka esittää pelkistetyksi lentokonetta. Pienempi hahmo katsoo suurempaa hahmoa kohti. Taustalla keltainen ja punainen ekspressiivinen värikerros sekoittuvat keskenään kerroksittain. Punainen värikerros kuultaa keltaisen värikerroksen läpi. Keltainen haalentaa punaisen osittain hailakan oranssiksi. Punaisen ja keltaisen vastapainona toimii sininen, jota on pieni määrä kuvakortissa. Kuvakortti on neliön muotoinen. Paradigmoja ovat lentokone-kuvakortti, hahmojen katseiden suunnat, kädet, sormen osoitus ja kuvan rajaus. Assosiaatioita ovat selittäminen, mallittaminen, vuorovaikutus pyrkimässä asian ymmärtämiseen ja rajauksen oleellisuuden osoittaminen eli kasvojen ja käsien merkitykset.

Kuva on selittävämpi kuin sarjan muut kuvat. Kuvassa mallitetaan AAC-keinoa, mikä ei ole tavanomaista suurimmalle osasta ihmisiä. Siksi kuvan symboliikkaa on karsittu, ja se pyrkii esittämään kuvan käyttöä kommunikatiivisesti ymmärrettävällä tavalla. Mallittaminen tarkoittaa harjoiteltavan kommunikaatiokeinojen käyttöä puheen rinnalla. Mallittamista voidaan käyttää eri tavoin. Lauseesta voidaan mallittaa kaikki sanat, tietty määrä sanoja tai vain pääsanat. Mallitettaessa vaihtoehtoja kommunikaatiokeinoja on tärkeää, että se tehdään kuten kuntoutuja tekisi sen. Mallittaminen tukee ymmärtämistä ja antaa mallin lauseiden muodostamisesta. Se myös selkeyttää kuvien merkitystä ja tukee jaettua tarkkaavaisuutta. On myös todettu, että mallittaminen lisää puhetta tukevan ja korvaavan kommunikaatiomenetelmän käyttöä. (Vuoti 2006.) AAC-keinojen käyttöönotto on kuntoutujan elämässä suuri muutos, joka parhaimmillaan laajentaa hänen ilmaisukeinojaan ja antaa mahdollisuuden itsenäisempään elämään kuin ilman AAC-keinoja.

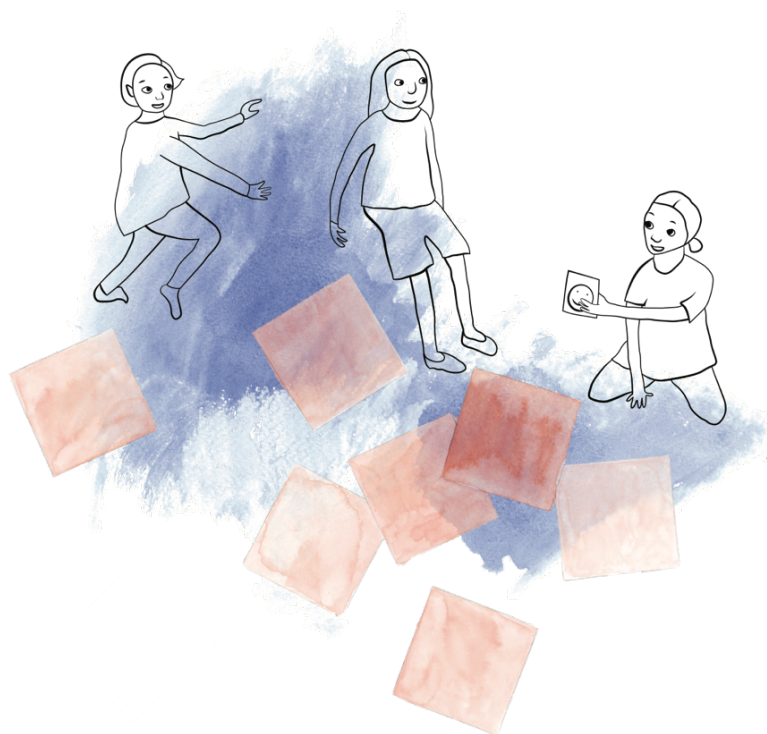
Rajauksella on kuvassa suuri merkitys: hahmoista piirtyy erityisesti heidän ilmeensä ja käsieleensä. Kuunteleva osapuoli on pysähtynyt, mutta tarkkaavainen. Kuvakorttia käyttävä on aktiivisessa roolissa, ja hän elehtii myös käsillään. Aktiivinen hahmo mallittaa kuvakorttia, joka symboloi lentokonetta. Hän vahvistaa viestiään myös eleillä. Lentokone -kuvakortilla on myös symbolisia merkityksiä. Se voi merkitä matkustamista, lentämistä, paikasta paikkaan siirtymistä ja itsenäisyyttä. Lentokone vie ajatukset uusiin maailmoihin; sen avulla voi matkustaa kauas, tehdä valintoja ja päätöksiä omasta elämästään sekä olla itsenäinen.

Kuvio 12: Elementti. Sininen neliö on symboli kuvakortille. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Valmis kuva on nähtävillä suuressa koossa liitteessä 3.

4.2.4 Vaihe 4: “Kaverit” eli yhteisen kielen opettelun vaihe

Kuvio 13: Kuvitus vaiheeseen 4. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Kuvassa on kolme henkilöä eri asennoissa: yksi kiipeää, toinen istuu ja kolmas istuu tätä alempana “lattialla” polvillaan. Henkilöiden katseet ovat kohdistuneet toisiinsa, he ovat vuorovaikutuksessa. Polvillaan istuvalla on kuvakortti kädessään, jota hän näyttää muille. Kuvakortilla kommunikoivalla henkilöllä on iloinen ilme kasvoillaan. Muut näyttävät myös

tyytyväisiltä. Taustalla näkyy sininen akvarelliväripinta, jota pitkin yksi hahmoista “kiipeää” ylöspäin. Etualalla seitsemän neliönmuotoista muotoa on ripoteltu dynaamiseksi kimpuksi. Sininen väripinta ja punaiset neliöt ovat läpikuultavia, väripinnat ovat eläväisiä. Liikkeen suunta on ylhäältä alaspäin, kohti kuvakommunikaatiomenetelmää käyttävää hahmoa. Huomio kiinnittyy häneen. Tunnelma on leikkisä ja rento. Kuvan paradigmamat ovat punaiset neliöt, taustan väripinta, hahmojen asennot ja kehon eleet. Näistä seuraa assosiaatiot kuvakortit, positiivinen vuorovaikutus, leikki ja vertaisvuorovaikutus.

Kuvan neliöt ovat vahvasti symbolisia: ne kuvaavat kuvakortteja. Niitä on jo runsas määrä verrattuna vaiheen kolme kuvaan ja kuntoutuja käyttää keinoja itse. Hänen itseilmaisunsa on siis kehittynyt ja sanavarastonsa laajempi. Tässä vaiheessa sanasto kehittyikin nopeasti varsinkin, jos lähi-ihminen mallittaa puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikaatiokeinoja kuntotujan kanssa kommunikoidessa ja kuntoutujaa altistetaan erilaisille kommunikointitilanteille (Laine 2017; Launonen 2007, 158).

Kuvio 14: Elementti. Punaiset neliöt kuvaavat kommunikaatiokuvia. Kuvien määrä on nyt suurempi kuin kommunikaation kuntoutuksen edellisessä vaiheessa. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Kuvassa esiintyy kuntotujan lisäksi hänen vertaiskumppaninsa. Kuntotujalla on jo vahva kommunikoinnin perusta: hän ottaa kontaktia muihin ihmisiin ja havainnoi ympäristöään. Kuntoutuja pystyy hyödyntämään hänelle luontevinta kommunikaatiokeinoja; esimerkiksi kuvia, sanoja tai tukiviittomia. On tärkeää, että kuntoutuja käyttää puhetta korvaavaa tai tukevaa kommunikaatiokeinoja yhä enemmän myös muiden kuin tuttujien seurassa. (Burakoff & Martikainen 2017; Laine 2017.)

Valmis kuva on nähtävillä myös suuressa koossa liitteessä 4.

4.2.5 Vaihe 5: “Itsenäinen” eli kommunikoinnin rikastuttamisen ja itsenäisen kommunikoinnin vaihe

Kuvio 15: Kuvitus vaiheeseen 2. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Kuvan sommittelu on lähes keskitetty ja keskellä kuvaa hahmo pitää kädessään suorakulmion muotoista laitetta. Hahmon pään sijainti lähentelee kultaista pistettä kuvan pinta-alalla. Hänen katseensa on kohdistunut esineeseen. Esineessä on pieni symboli, joka antaa viitteitä esineen olevan tabletti. Hahmo leijuu nojatuolin muotoisen akvarelliväripinnan päällä. Taustalla sinertää taivas tähtikuvioineen. Sininen väri häivyyttyy alaspäin valkoiseen ja siitä taas keltaiseen, jopa okraan, maapintaan. Taustan tähtikuviot on vedetty valkoisin viivoin, joissa tähdet on kuvattu pienin neliöin. Kuviot muistuttavat tähtikarttojen tähtikuvioita. Tähtikuvioiden päissä on pienet pallot. Värimaailma koostuu jälleen sinisestä, punaisesta ja keltaisesta eli kuvassa vallitsee kolmiväriharmonia. Kuvan tunnelma on pohdiskeleva, seesteinen ja toiveikas. Liike suuntautuu ylöspäin, kohti taivasta. Toisaalta hahmon katseen kohdistuminen alaspäin vetää liikettä alas. Kuvan sommittelu on tasapainossa, mikään elementti ei paina toista enemmän, katse kiertää kuva-alaa keskittymättä tiettyyn pisteeseen. Paradigmoina ja symbolisina elementteinä toimivat tähtikuviot ja kartasto, avaruus, nojatuoli, hahmo ja tabletti. Ne assosioivat itsenäisyyttä, rauhallisuutta ja itsetuntoa, oman itsen hyväksymistä sekä uskoa omaan kommunikaatiokykyyn.

Kommunikoinnin kuntoutuksen viimeisessä vaiheessa kuntoutuja on jo itsenäinen kommunikoija. Tätä viestii kuvan keskiössä oleva yksi henkilö, joka kommunikoi tabletilla. Kommunikoinnin kuntoutuksen tässä vaiheessa kuntoutuja kykenee käsitteelliseen ajatteluun ja hän pystyy esimerkiksi suunnittelemaan, muistelemaan ja vitsailemaan (Juhasz, Burakoff). Digitaaliset laitteet, internet ja sosiaalinen media mahdollistavat yhä monipuolisemman keinon ja laajemman kentän viestiä. Yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistuminen, vaikuttaminen ja kielellinen itseilmaisuus on myös helpompaa digitaalisesti kuin ilman sähköisiä keinoja. Ihmiset asioivat sähköisesti yleensä joka päivä jollain lailla. Vain 7,3 prosenttia 15-55 -vuotiaista ei käyttänyt kolmen kuukauden aikana vuonna 2015 mitään sosiaalisen median palvelua (Suomalaisten sosiaalisen median käyttö 2015). Esimerkiksi lukihäiriöinen Mikael Kosola eli nimimerkki Niilo22 lukee ääneen Youtube -kanavallaan, joskus väärinkin, vaikka on tullut juuri ääneen lukemisen vuoksi kiusatuksi koulussa (HS 15.4.2017). Esimerkkejä lienee monia muitakin, ja selvää on, että sosiaalinen media ja digitaaliset laitteet avaavat uusia mahdollisuuksia viestinnälle myös heille, jotka viestivät sanallisesti vain vähän tai ei ollenkaan. Kuvassa kuntoutuja istuu nojatuolilla rentoutuneena ja hänet ympäröi avaruus. Avaruus merkitsee tilaa, ja äärettömyyttä. Äärettömiä mahdollisuuksia, verkostoja ja uusia, aiemmin saavuttamattomissa olleita maailmoja.

Kuvio 16: Elementti. Tähtikartastot ovat symboli luoduille verkostoille. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Nykymaailmassa on helppo elää kokonaan ilman aitoa ihmiskontaktia. Tämä ei kuitenkaan ole kuvan sanoma, vaan digitaalisten menetelmien käyttö laadukkaan vuorovaikutuksen mahdollistajana. Teknisten laitteiden tulee pysyä avustavina menetelminä vuorovaikutuksessa, ei itse vuorovaikutuksen lähteinä. Läheisyys, ihmiskontaktit ja kanssakäyminen erilaisten ihmisten kanssa eivät ole korvattavissa teknisten laitteiden sosiaalisilla sovelluksilla ja medioilla.

Valmis kuva on nähtävillä myös suuressa koossa liitteessä 5.

4.2.6 Kaikki vaiheet kokoava kuva: “Kommunikoinnin talo”

Kuvio 17: Kuvitus koostaa yhteen kaikki vaiheet. (Kuva: Paula Aarniala 2017)

Kuvassa piirtyy mustin ääriviivoin talo, jossa on viisi kerrosta ja huonetta. Huoneita yhdistävät portaat tai tikapuut. Toiseen huoneeseen ei pääse kulkematta läpi edellisestä. Huoneissa on kommunikaation kuntoutuksen kehitysvaiheita kuvaavat kuvat hieman mukaeltuina. Lisäksi talossa on vankka kiviperusta, ikkunoita ja parveke. Sinitaivaalla loistavat tähtikartat. Symbolisina elementteinä kuvassa voidaan nähdä eri kerrokset, portaat, talo itsessään, parveke ja perusta. Assosiaatioina herää kommunikaation kuntoutuksen vaiheet ja tasot, kommunikoinnin perustan luominen ja uudet verkostot.

Kommunikoinnin talo on itsessään symbolinen, jonka tehtävänä on yhdellä kuvalla kertoa tiivistetysti kommunikaation kuntoutuksen vaiheet ja kuntoutusprosessi. Talossa on eri kerroksia ja huoneita, jotka symboloivat eri vaiheita, jotka käydään läpi kommunikoinnin kuntoutuksen edetessä. Talossa on perusta, jonka varassa muut rakenteet lepäävät. Kommunikaatio rakennetaan samoin perustan varaan; ilman perustaa ei ole mahdollista oppia esimerkiksi sanallista viestintää tai AAC-keinojen käyttöä. Kuntoutuksen prosessinomaisuutta on tärkeä korostaa etenkin kuntoutujan lähi-ihmisille, ettei kommunikaation kehityksessä kiirehdi turhaan. Vaiheita ei voi kiertää, vaan kommunikaation kehittymiseksi on tehtävä jonkin verran työtä yhdessä kuntoutujan kanssa. Tasolta tasolle kavutaan joskus hankalastikin tikapuita pitkin.

Ylhäällä talossa on parveke ja kattoikkuna, joista verkostot ketjuuntuvat kauas avaruuteen, tulevaisuuteen, muihin maihin ja kulttuureihin. Kommunikaation talossa yläkerroksissa vuorovaikutus on jo monipuolista ja se ulottuu kuntoutujan lähipiiriin ulkopuolellekin. Kuntoutuksessa pyritään kuntoutujan itsenäiseen kommunikointiin AAC-keinolla tai ilman. Kuvassa kuntoutuja käyttää tablettia, joka on symboli niin AAC-keinolle kuin myös yhteiskuntamme digitalisaatiolle, joka voi kielellisestä erityisvaikeudesta tai vuorovaikutuksen ongelmista kärsivälle olla siunaus. Toimiva vuorovaikutus on ihmisen perusoikeus, jonka toteutumista edistävät osaltaan uudenlaiset tekniset välineet ja mediat.

Kuvat eivät toimi yksinään, vaan ne ovat osa kokonaisuutta, kuvasarja. Innostuin kuvataideopintojeni aikana Pekka Halosen akatemiassa vuosina 2007-2010 taidegrafiikasta löytäen uudenlaisia ilmaisun keinoja. Taidegrafiikka on taiteenala, jossa kuvia tehdään erilaisin painotekniikoin. Tekniikoita on lukuisia ja niitä kehitetään jatkuvasti uusia. Tunnetuimpia lienevät syväpainomenetelmät etsaus ja akvatinta sekä puupiirros. Taidegrafiikan ominaispiirre on sarjallisuus. Painokuvia eli vedoksia otetaan yhdestä uniikkikappaleesta moneen sataan, jopa tuhansiin. Toisaalta kuvan arvo laskee, mitä useampi vedos samasta aiheesta otetaan. Olen siis tottunut työskentelemään kuvasarjojen parissa ja kokonaisuudet ovat minulle tärkeitä. Itse pyrin yhdistämään sarjassa esiintyvät kuvat toisiinsa toiston ja yhtenäisyyden avulla.

Kuvien rakenne perustuu geometrisille elementeille. Suunnittelin ensimmäiseksi jokaiseen kuvaan tulevan geometrisen muodon ja sen symbolisen merkityksen. Kuvissani nämä muodot kuvaavat kommunikoinnin kuntouksen vaiheissa nousevia keskeisimpiä asioita. Ne ovat hahmojen lisäksi kuvan ydin. Geometriset muodot tuovat kuvasarjaan rytmikkaa ja toiston luomaa yhtenäisyyttä.

Kuvituskuivissani toistuvat myös tietyt värit: punainen, keltainen ja sininen. Nämä värit ovat päävärejä ja väriympyrässä yhtä kaukana toisistaan. Täten ne luovat kolmiväriharmonian ja ovat silmälle miellyttävä, mutta voimakas ja päättäväinen yhdistelmä. (Itten 1976/1961, 34, 118.) Valitsin päävärit sen vuoksi, että ne yhdistetään usein lapsuuteen kirkkaudessaan ja yksinkertaisuudessaan. Yhdistän päävärit lasten leluihin, esimerkiksi Lego-palikoihin. Yhteyden voi havaita vierailemalla esimerkiksi Legon internet-sivuilla ja havainnoiden palikoita. Tällä hetkellä tosin Lego-palikoidenkin värivalikoima on laajentunut huomasti alkuperäisestä. Kuvissani päävärit kuultavat toistensa takaa luoden myös uusia väriyhdistelmiä, joten kolmiväriharmonia ei ole kuvissa absoluuttinen.

Kuvituksista tulee usein mieleen lastenkirjat, ja olen itsekin saanut niistä inspiraationi kuvitustyyliini. Hahmojen tyyliä hioin erilaisia luonnoksia tehden. Lopulta tyyliksi muotoutui tyyli-tellyt, puhdaslinjaiset hahmot, jotka piirtyvät esille määrätietoisin viivoin. Hahmojen yhte-näinen tyyli on tärkeää tarinankerronnan kannalta. Neutraali viiva ei korosta hahmoja liikaa, vaan antaa tilaa myös taustalle ja kuvissa esiintyville muille elementeille.

Valmis kokoava kuva on nähtävillä myös suuressa koossa liitteessä 6.

5 Arviointi

Arviointi koostuu tavoitteiden toteutumisen arvioinnista eri näkökulmista, oman oppimisen arvioinnista sekä eettisyyden ja luotettavuuden tarkastelusta. Luotettava ja hyvä arviointi koostuu niin prosessin kuin tavoitteiden toteutumisen arvioinnista (Kortesalmi 2017). Arvioinnin tarkoitus on tarkastella, miten hyvin projekti on saavuttanut tavoitteensa ja kuinka sujuvasti opinnäytetyöprosessi eteni. Arvioinnissa pohditaan, onko prosessi sujunut johdonmukaisesti ja tavoitteiden mukaisesti.

5.1 Tavoitteiden toteutuminen

Tavoitteiden toteutumista arvioin toimeksiantajan kirjallisen ja suullisen palautteen pohjalta, vertaisarvioinnin avulla ja itsearviointina. Tavoitteina opinnäytetyössäni on esittää selkeästi kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet, luoda esteettinen kuvitussarja ja yhdistää kuvallinen ala sosiaalialaan. Pyrin saamaan moninäkökulmaisen otoksen tavoitteiden toteutumisen arviointiin, sillä omia kuvia on hyvin vaikea arvioida objektiivisesti. Koska toimeksiantaja on ollut prosessissa mukana ja nähnyt kuvat useaan kertaan, voi sen arviointi olla osaksi väritynyt. Vertaisarvioinnit antavat uusia näkökulmia kuvien tulkintaan ja tarpeellisen lisän arviointikokonaisuuteen.

5.1.1 Toimeksiantajan palaute

Olen saanut palautetta kuvitustöistäni prosessin keskellä ja sen lopussa yhteistyökumppanini Tikoteekin puheterapeuteilta Katja Burakoffilta ja Kaisa Martikaiselta sekä suunnittelija Anu Salliselta. Palaute on annettu prosessin keskivaiheilla suullisesti ja lopussa niin suullisesti kuin kirjallisestikin. Tavoitteet kuvallisessa tuotoksessa ovtä omaperäisyys, erilainen näkökulma kuvitukseen verrattuna aikaisempaan tyyliin, esteettisyys, herkkyys ja hienovaraisuus sekä kommunikaation kuntoutuksen kehitysvaiheiden selkeä esittäminen.

Kuvituskokonaisuuden on kerrottu olevan omaperäinen ja sen on kerrottu tuovan tuoreen näkökulman Tikoteekin yleensä käyttämään kuvitukseen. Tikoteekin oppaissa on yleensä käytetty valokuvia kuvituksena. Kuvien esteettisistä tavoitteista on kerrottu, että tunnelma ja toteutus vangitsevat katsojan. Kuvat ovat lisäksi kiinnostavia ja niistä välittyy viesti, jota

lähdettiin hakemaan. Kirjallisen loppupalautteen mukaan olen onnistunut kuvittamaan abstraktit käsitteet elävästi ja omaperäisesti.

Kirjallisen loppupalautteen mukaan kommunikoinnin perustan luomisen vaiheen kuvasta välittyy turva ja läheisyys. Kommunikoinnin perustan vahvistamisen vaiheen kuvasta huokuu vuorovaikutuksen yhteinen ilo. Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käyttöönottamisen vaiheen kuvasta välittyy lähi-ihmisten antamien viestintämallien merkitys. Yhteisen kielen opettelun vaiheen kuvasta välittyy rohkaistuminen viestintään myös uusien ihmisten kanssa. Viimeisen vaiheen, eli kommunikoinnin rikastuttamisen ja itsenäisen kommunikoinnin vaiheen kuvasta välittyy kommunikointitaitojen kehittyminen yhä itsenäisemmäksi sekä tekniikan suomat mahdollisuudet viestinnässä.

5.1.2 Itsearviointi

Kuvituskuviissa näkyy mielestäni kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheiden omaksuminen, jota myös kuva-analyysini tukee. Kuvat ovat laadultaan niin hyviä kuin pystyin toteuttamaan. Tein kuvat huolellisesti ja toimeksiantajaa kuunnellen. Kuvien tekninen toteutus on onnistunut. Kuvat ovat harmonisia ja niissä on käytetty monipuolisesti kuvan elementtejä, kuten viivaa, muotoja ja pintaa. Kuvien tekninen toteutus tukee kuvan viestiä. Perehdyin aiheeseen ja toin kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheista esiin oleellisimman. Kunkin kommunikoinnin kehitysvaiheen tiivistäminen yhteen kuvaan ei ollut helppoa; kuvista tulee helposti stereotyyppisiä ja itseään toistavia. Pysin ajattelemaan uudenlaista lähestymistapaa, ja onnistuin siinä ainakin osittain. Kuvat eivät ole täysin esittäviä, vaan niissä on myös tulkinnanvaraa. Halusin, että kuvat elävät katsojan mielessä.

Jos saisin aikaa viedä kuvallista ilmaisua vielä eteenpäin, voisin hahmojen ilmettä persoonallisempaan suuntaan. Hahmot ovat lopullisissa kuvissa mielestäni hieman geneerisiä. Hahmoin sai persoonaa esimerkiksi viivaa elävöittämällä. Lopullisissa kuvissa viiva on määrätietoisen sileä, toisin kuin luonnoksissani. Elävän viivan luominen digitaalisesti on hankalaa, mitä tulisi vielä harjoitella. Kuvissa voisi myös leikitellä perspektiivin kanssa, jottei kuvan sommitelmat olisi liian samankaltaisia. Hahmoja voisi kuvata eri kuvakulmista. Lopullisissa kuvissa kuvakulma on suoraan edestäpäin, mikä toki luo kuvista selkeitä, mutta ei niin mielenkiintoisia. Mielenkiintoa kuviin tuo kuitenkin erilaiset symboliset elementit. Olen parannusmahdollisuuksista huolimatta kuviin tyytyväinen.

5.1.3 Vertaisarviointi

Toteutin vertaisarvioinnin tutkiakseni kuvitussarjan tavoitteiden saavuttamista projektin ulkopuolisten henkilöiden silmin. Vertaisarvioinnin kautta voidaan selvittää muun muassa kuvien selkeyttä ja erilaisia tulkintamahdollisuuksia. On tärkeää, ettei kuvat herätä

negatiivisia tunteita tai johdattele katsojaa täysin aiheeseen liittymättömiin ajatuksiin. Prosessin ulkopuoliset vertaisarvioitsijat kertoivat havainnoistaan kuvia katsellessaan ja pohtivat havaintojen muodostamia mielle yhtymiä. Arvioitsijoita oli yhteensä neljä ja arvointihaastattelut tehtiin joko keskustellen, kirjallisesti tai puhelinhaastatteluna. Käytän arvioitsijoista ilmaisua arvioitsija 1, arvioitsija 2, arvioitsija 3 ja arvioitsija 4. Pyysin arvioitsijoita ensin vain tarkastelemaan kuvia ja kertomaan omin sanoin mitä kuvissa näkyy. Pyysin havainnoimaan kuvan rakennetta, sommitelmaa ja värejä. Havainnoinnin jälkeen pyysin pohtimaan, mitä assosioita havainnoista syntyy. Tämän jälkeen arvioitsijat lukivat Kaisa Laineen tekstin ”Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet” Papunet -sivustolta. Uuden tiedon omaksumisen jälkeen he havainnoivat ja analysoivat kuvia uudelleen. Oleellista oli vertailla, kuinka kuvien sisältö ja viesti muuttuivat, kun se asetettiin tiedolliseen kontekstiinsa.

Arvioitsijat havaitsivat kuvissa rauhallisen tunnelman, kahden tai usemman henkilön välisen vuorovaikutuksen ja yhteisen toiminnan. Lisäksi mainittiin värien merkitys tunnelman luojana ja tunteiden välittäjänä sekä kuvasarjan yhtenäisyyden luojana. Vertaisarvioinnit nostivat esille sen, kuinka eri tavoin ihminen tulkitsee kuvia. Taiteilijalla on hyvin vähän vaikutusta siihen, miten katsoja tulkitsee kuvia. Pelkkä kuva voidaan tulkita yhtä monella tavalla kuin on katsojiakin. Tämä tapahtui myös vertaisarviointihaastatteluissa. Sain neljä erilaista vastausta siihen, mitä kuvat lopulta pyrkivät tuomaan esiin pelkän kuvien havainnoinnin kautta. Arvioitsija 2 kertoi, että kuvissa käsitellään erilaisia tunnetiloja. Negatiivisia tunnetiloja työstetään ja pyritään hallitsemaan määrätietoisesti. Arvioitsija 1 taas näki kuvasarjassa tarinan matkalle lähdöstä. Arvioitsija 3 havainnoi kuvissa kasvutarinan. Arvioitsija 4 havainnoi ja tulkitsi kuvia hyvin samantapaisesti kuin kuviin liittyvä tekstikin. Monipuolisesta kuvantulkinnasta kertoo myös esimerkiksi kuva numero 2, ”Kaverit”, kommunikoinnin perustan vahvistamisen vaiheen kuva, jossa on kaksi henkilöä hyppäämässä osittain sinisen ympyrän sisällä. Yksikään arvioitsija ei tulkinnut kuvan sinistä ympyrää trampoliiniksi, jota itse olin ajatellut, vaan se sai merkitykset ”avanto” tai ”hulahula-vanne” ja ”negatiivisten tunteiden ympyrä”, ”elämän jatkuvuus” sekä ”turvallinen ympäristö”. Kaikki nämä merkitykset voivat olla oikeita.

Tulkinnat muuttuivat osittain, kun arvioitsijat olivat lukeneet kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheita käsittelevän tekstin. Tekstin lukemisen jälkeen kuvat nähtiin selkeästi kyseisten vaiheiden kuvaajina tai ainakin vuorovaikutuksen kuvaajina. Toisaalta oma tulkinta haluttiin myös säilyttää osana uutta tietoa. Esimerkkinä tästä arvioitsija 2:n toteamus siitä, kuinka kuvan merkitykset muuttuivat tekstin lukemisen jälkeen:

”Sanoma pysyy melko samankaltaisena, mutta näen nyt kuvissa myös kronologian; yksilön taito kommunikoida toisten kanssa kehittyy vaihe vaiheelta itsenäisemmäksi ja monipuolisemmaksi.”

Arvioitsija 2

Kaikkien arvioitsijoiden mielestä kuvien merkitykset eivät muuttuneet paljoa tekstin lukemisen jälkeen. Useiden kuvien merkitykset säilyivät samoina tai muuttuivat vain vähän. Kahden arvioitsijan mielestä vain kuvan numero 4, "Kaverit", yhteisen kielen opettelun vaiheen kuva, merkitys muuttui. Arvioitsija 3 pohtii, että kuva kertoo kommunikoinnin kehittymisestä: kuvassa on lapsia, jotka kehittyvät kommunikoinnissa eri tahtiin. Arvioitsija 4 tulkitsee kuvaa samantyyppisesti: toiset lapset keskittyvät kommunikointiin paremmin kuin toiset, jotka tarvitsevat keskittyäkseen myös muuta toimintaa, esimerkiksi kiipeämistä.

Arvioitsija 4 kuvailee asian näin:

"4. kuvaan tuli selkeämpi ajatus mitä lapset tekevät kuvassa. Osa osaa jo keskittyä paremmin kommunikointiin ja elää siinä hetkessä, kun taas toisen lapsen pitää tehdä samanaikaisesti jotain, että voi keskittyä kommunikointiin (lapsi joka kiipeää)."

Arvioitsija 4

On hämmästyttävää, miten tehokas kuvan ja tekstin yhdistelmä on. Neljä ihmistä, jotka eivät koskaan aikaisemmin olleet kuulleetkaan kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheista tai tiesivät aiheesta vain vähän, osasivat tiivistää aiheen ytimen erittäin osuvasti. Esimerkiksi vaiheen viisi, eli itsenäisen kommunikoinnin vaiheen kuvasta, arvioitsija 1 kertoo:

"Tyttö on omassa kodissaan ja tyttö pystyy tabletin avulla olemaan yhteydessä ulkomaailmaan, etsimään tietoa... Arjen asioita."

Arvioitsija 1

Arvioitsija 2 kiteyttää aiheen seuraavasti:

"--yksilön taito kommunikoida toisten kanssa kehitty vaihe vaiheelta itsenäisemmäksi ja monipuolisemmaksi."

Arvioitsija 2

Oman kokemukseni ja muun muassa arvioitsijoilta saaman tiedon mukaan ihmisillä on luontainen kyky tulkita kuvaa ja siirtää nähdyt havainnot omaan elämysmaailmaan sopiviksi tulkinnoiksi. Vertaisarviointi muistutti ihmisen hämmästyttävästä mielikuvituksesta ja siitä, ettei oman kuvan sisällön merkityksiä ole mahdollista kontrolloida. Toisaalta kuvan ja tekstin liitto on voimakas viestintäkeino, kun ne tukevat toisiaan harmonisesti. Kuva elää ihmisten mielissä, mikä on paljon arvokkaampaa kuin alleviivatut, itsestäänselvät merkitykset.

5.2 Prosessin arviointi

Sovitut tapaamiset toteutuivat jokaisella kerralla ja niille asetetut tavoitteet saavutettiin. Toteutin kuvat noin kahden kuukauden aikana, mikä oli mahdollista sujuvan yhteistyön

ansiosta. Projektiin osallistuneet henkilöt olivat tapaamisissa avoimia ja rehellisiä. Keskustelu oli hedelmällistä ja uusia ideoita tuotiin esille rohkeasti. Yhteistyö oli juuri ideoinnin takia inspiroivaa ja toi omaan luovaan prosessiini sekä haastetta että tukea. Haasteena oli sopeuttaa uudet ideat omaan visioon. Tukea taas sain sellaisiin kuviin, joihin ideaa ei syntynyt niin helposti. En saanut negatiivista palautetta prosessin aikana, vaan työtäni kiiteltiin. Tein runsaasti luonnoksia ja otin aikataulun huomioon valitsemassani tekniikassa. Kerroksittain rakennettavaa kuvaa on helpompi mukata kuin yhdelle paperille rakennettavaa kuvaa. Olen omasta mielestäni onnistunut prosessissa laadullisesti ja ajallisesti.

Kuvallisen työn prosessin keskivaiheilla saatu palaute oli tärkeää, jotta pystyin hiomaan kuvien viestin selkeäksi, mutta myös esteettiseksi ja sellaiseksi, mitä Tikoteekki tavoittelee. Tilaustyössä on pystyttävä tuomaan esille omia ideoita ja ajatuksia, mutta ottamaan vastaan myös tilaajan kommentteja ja toiveita. Mielestäni onnistuin työskentelemään hyvässä hengessä koko prosessin ajan ja kummallakin osapuolella, Tikoteekilla ja minulla, säilyi mielenkiinto aihetta kohtaan koko prosessin ajan. Se näkyy lopputuloksessa ja molempien osapuolten tyytyväisyytenä prosessin lopussa.

5.3 Oman oppimisen arviointi ja henkilökohtaisten tavoitteiden saavuttaminen

Asetin henkilökohtaisiksi oppimistavoitteikseni ymmärtää kommunikaation kuntoutuksen kehitysvaiheet ja niiden merkitys kommunikoinnin kehityksessä. Kehitin kuvitusprosessin aikana kuvallista ilmaisuani ja vahvistin teknistä osaamistani voidakseni toteuttaa kuvalliset ideani. Kokeilin esimerkiksi digitaalista kerrostamista ensimmäistä kertaa kuvataiteellisessa työskentelyssäni. Kuvitustyön onnistuminen vaati sujuvaa yhteistyötä puheterapeuttinen kanssa, jotta kuvista tuli heidän toiveidensa mukaiset. Heidän ajatuksensa ja minun ideani tuli pystyä yhdistää toimivalla tavalla. Minun tuli kuunnella toimeksiantajaa ja yrittää ymmärtää mahdollisimman hyvin millaista lopputulosta he toivoivat. Kuvallisen työn sanoittaminen ei aina ole helppoa, ja se vaati minulta tarkkaavaisuutta, ymmärrystä ja kuuntelutaitoa. Henkilökohtaiset tavoitteeni ja niiden arviointimenetelmät ovat luettavissa alla näkyvässä taulukossa 4.

Tavoite	Arviointikysymys	Aineisto
Kuvallisen alan ja sosiaalialan osaamisen yhdistäminen	Olenko voinut yhdistää kyseiset alat opinnäytetyöprosessissa?	Oppimispäiväkirja
Tiedon lisääminen kuvakommunikaatiosta ja kommunikaation kuntoutuksen vaiheista	Tiedätkö em. aiheista opinnäytetyön teon jälkeen enemmän kuin ennen opinnäytetyötä?	Oppimispäiväkirja
Kuvallisen ilmaisun kehittäminen	Onko kuvallinen ilmaisuni kehittynyt?	Oppimispäiväkirja

Taulukko 4: Henkilökohtaiset tavoitteet.

Pystyin yhdistämään opinnäytetyössäni kuvallisen alan osaamiseni ja sosiaalialan. Sain uusia verkostoja ja keskustella kommunikoinnin asiantuntijoiden kanssa kuvan avulla. Yksi opinnäytetyön tavoitteista täyttyi aiheen valinnan kautta. Sain opinnäytetyölleni yllättäen yhteistyökumppanin, jonka avulla pystyin saumattomasti yhdistämään sosiaalialan ja kuvataiteellisen osaamiseni. Opinnäytetyöprosessin päätyttyä voin todeta, että aiheeni oli kuvallista ilmaisua haastava ja kuvataide ja sosiaaliala olivat saumattomassa vuorovaikutuksessa prosessin aikana. Kuvitustyön kautta sain kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheista sellaista tietoa, mitä en muutoin olisi voinut saada. Tämä tieto siirtyy oppaan julkaisemisen ja opinnäytettyöni julkaisemisen vaiheessa myös lukijoille.

Kuvitusprosessin aikana sain hyödyntää sekä sosiaalialan että kuvallisen alan tuntemustani ja opin prosessin aikana kommunikaation kuntoutuksesta, mikä oli inspiroivaa. Sain uudenlaista intoa työskentelyyni ja muistin taas, kuinka tärkeä osa kuva on elämässäni. Työ vei mukanaan ja saavutin prosessin aikana hyvän imun työssäni. Saman tyyppisiä projekteja tekisin mielelläni lisää. Voimakas motivoiva tekijä työssä oli avoin ja rehellinen yhteistyökumppani.

Kuvallinen ilmaisuni laajeni niin, että olen itsevarmempi käyttämään digitaalisia graafisen suunnittelun ohjelmistoja. Ohjelmistojen avulla vain mielikuvitus on rajana, ja voin laajentaa kuvallista ilmaisua edelleen. Onnistuin yhdistämään kuvissa ekspressionistista, abstraktia ilmaisua ja esittävää ääriivapiirustusta tavalla, jota en ole käyttänyt aiemmin. Sain teknistä varmuutta ja itseluottamusta uskoa omiin ideoihini. Taiteellinen luomisprosessi ideasta valmiiseen kuvasarjaan kesti noin kaksi kuukautta. Oli yllättävää, ettei suurempia ongelmia tulut vastaan, ja että ideat toimivat käytännössä niin hyvin. Omaan visioon voi siis jatkossakin luottaa.

Tiedollinen tavoitteeni oli perehtyä kommunikaation kuntoutuksen vaiheisiin. Tutustuin niihin kuvallisen työn lomassa oppaaseen tulevan alustavan tekstin lukemisen kautta. Luin myös muuta teoretietoa aiheesta. Keskustelimme kuntoutuksen vaiheista ja niiden merkityksistä Tiedotekniikan tutkimuskeskuksen järjestettyjen tapaamisten aikana. Suunnittelutyöhön ja keskusteluun osallistuivat

puheterapeutit Katja Burakoff, Kaisa Martikainen ja graafinen suunnittelija Anu Sallinen, joilta sain paljon tietoa aiheeseen liittyen. Keskustelu oli mielestäni tärkeää, jotta sain kuntoutuksen vaiheista myös käytännön tason tietoa ja monipuolisia näkökulmia. Tieto ei jäänyt ainoastaan yksiulotteisen teoreettisen tekstin varaan, vaan pystyin keskustelun kautta kuvittelemaan, miten kuntoutuksen eri vaiheet näyttävät kuntoutujan, hänen lähi-ihmisensä ja kuntouttajan elämässä. Moninäkökulmainen ymmärrys kommunikaation kuntoutuksesta oli tärkeää, jotta kuvitukset pystyvät tavoittamaan kunkin kuntoutuksen vaiheen olennaisimman asian. Sain käytännönläheistä palautetta kuvista samalla, kun keskustelun kautta ymmärsin myös kommunikoinnin kuntoutuksesta enemmän kuin pelkän luetun tiedon avulla.

Asetettujen tavoitteiden lisäksi on merkittävää, että pystyin tuottamaan tilauksesta kuvitustyön ensimmäistä kertaa. Huomionarvoista on se, kuinka tyytyväisiä työn tilaajat olivat kuvitussarjaan. Tikoteekin mielestä pystyin ylittämään odotukset. Tämä kuvastaa sitä, että pystyin kuuntelemaan Tikoteekin ajatuksia ja toteuttamaan ne käytännössä. Onnistuin myös omaksumaan laajan tiedollisen kokonaisuuden nopeasti ja tiivistämään siitä olennaisimman sisällön viiteen kuvaan. Saumaton yhteistyö tilaajainstassin kanssa ei ole itsestäänselvästi helppoa, kun kyseessä on myös oma taiteellinen ilmaisu. Omia ideoita tulee osata esittää selkeästi ja rohkeasti. Ideoihin tulee osata yhdistää muiden ajatuksia, ja yhdistelmä tulee toteuttaa esteettisesti ja vakuuttavasti. Prosessi on monisyinen ja haastava. Onnistuin tässä, ja oppimiskokemus on ollut ainutkertainen. Voin hyödyntää opinnäytetyöprosessin aikana saavutettuja oppimiskokemuksia myös jatkossa.

6 Pohdinta

Seuraavissa kappaleissa tarkastelen kommunikaatiota ja kuvaa omien kokemusteni kautta ja peilaan ajatuksiani tehtyihin tutkimuksiin. Nostan esille kommunikaation kuntoutuksen merkityksen sosiaalialalla ja yksilötasolla, esimerkiksi osallisuuden kokemisessa. Pohdin myös kuvan olemusta viestijänä. Lisäksi tuon esille opinnäytetyössäni heränneet eettiset kysymykset ja tarkastelen työn luotettavuutta. Lopuksi esitän kehittämisehdotuksia ja pohdin työn käytettävyyttä jatkossa.

6.1 Kommunikaatiosta ja kuvasta

Sosionomin koulutuksessa ei käsitellä vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä ja kommunikaation kuntoutusta paljoakaan. Aihetta käsitteleviä opinnäytetöitä sen sijaan on tehty runsaasti. Ahlstedt & Haavisto (2013) tarkastelevat opinnäytetyössään ”Kommunikointi monikulttuurisessa lasten ja nuorten hoitotyössä: Kuvakortit apuvälineenä” kuvakommunikaation käyttöä monikulttuurisessa ympäristössä. Laakso (2012) tuo opinnäytteessään esille kattavasti AAC-menetelmiä ja niiden käyttöä Antinkartanon kuntoutusyksikkö Katajassa. Kontinen (2015) taas on laatinut kuvien ja tukiviittomien materiaalin Päiväkoti Pellavan lapsiryhmässä;

muutamia mainitakseni. Päättelen siis, että aiheesta halutaan lisää tietoa ja mielestäni sitä tulisi käsitellä jo ammattikorkeakoulun ensimmäisen tai toisen vuoden opintojen aikana.

Toimiva kommunikaatio on ihmisen perusoikeus ja kommunikaatiota kuntouttamalla voidaan lisätä tasa-arvoa yhteiskunnassamme. Esteetön viestintä on yhtä tärkeää kuin esteetön liikkuminenkin, mutta esteettömän viestinnän toteuttaminen vaatii tietoa ja käytännön harjoittelua. Viestien avulla ihminen sivistää itseään, tekee päätelmiä ympäristöstään ja muokkaa mielipiteitään. Esimerkiksi äänestäminen on vaikeaa, ellei voi tutustua ehdokaiden ajatusmaailmaan ja arvoihin. Tiedon saavutettavuus vaikuttaa yhteiskuntamme järjestelmään. Kommunikaatiota pidetään itsestäänselvyysnä. Sohlberg on maalannut koskettavia maalauksia kommunikoinnin ongelmallisuudesta. Niissä esiin nousevat sekä itse aihe eli kommunikaation haasteelliset olomuodot, kuin myös taiteellisen kuvan mahdollisuudet nostaa esille jotakin uutta. Kuvissa käsitellään eristäytymistä ja tilanteita, joissa kommunikointiin ei ole mahdollisuuksia. Esteetöntä viestintää tarvitaan terveydenhuollossa, minkä vuoksi esimerkiksi Hintsala (2015) suunnitteli ja toteutti opinnäytetyönään kuvakommunikaatiokortit hoitotyössä tarvittavia termejä varten. Sipilä (2009) tutki väitöskirjassaan seitsemän vuoden ajan tuettua kommunikointia avustajien näkökulmasta. Menetelmä kuuluu puhetta tukeviin ja korvaaviin menetelmiin (AAC). Tuloksena oli, että avustajien eettiset periaatteet, mielekkään kommunikointitilanteen rakentaminen, oikeanlainen tuki sekä avustajan ja avustettavan toimiva vuorovaikutussuhde ovat keskeisiä tekijöitä, joista tuli osa avustajien kokonaisvaltaista työtettä menetelmän käytön aikana. Avustettavat hyötyivät menetelmästä muun muassa viestinnässä. Pro gradu -töinä on tutkittu esimerkiksi kommunikaatiokansiossa esiintyviä sanoja ja kuvien nimeämisen keinoja (Mäkinen 2013) sekä kuvista kertomista osana lasten puheen kehitystä (Manninen 1990).

Opinnäytetyön toimeksiantaja Tikoteekki halusi uudistaa oppaansa kuvitusta niin, että kuvituksena olisi muilla tekniikoilla kuin valokuvaamalla toteutetut kuvat. Valokuva on voimakas viestijä, mutta saattaa helposti hukkoa kuvavirtaan. Koen, että yksilöllisesti luodulla kuvituksella on paikkansa informaation välityksessä. Visuaalisen viestinnän ollessa yhä arkipäiväisempää, tulee kuvitukseen kiinnittää huomiota ja kuvan käytön tulee olla perusteltua. Ei ole samantekevää, kuinka asiansa ilmaisee sanallisesti. Sama pätee kuvallisessa viestinnässä.

Kuva pyrkii vaikuttamaan. Huolella laadittu kuva voi avartaa ajatusmaailmaa ja luoda kuvattavasta aiheesta yhä monisyisemmän ja kerroksellisemmän. Vertaisarvioinnit avaavat käsityksiä kuvan sanomasta. Kuvan merkitykset voivat ajautua laajoihin kokonaisuuksiin, syvemmälle kuin itse on ajatellut. Sanallisesti asian kuvaaminen ajautuisi herkästi itsensä toistamiseen tai monimutkaisuuteen. Kuvan pystyy hienovaraisesti ja minimaalisesti luomaan lukemattomien merkitysten maailman. Taide on eittämättä tunteiden kieli, mutta kuvitus voi kertoa myös tiedollisesta aiheestaan syvällisesti ja selkeästi. Tiedollisen merkityksen rinnalla

kuvitus voi luoda mieleen tunnemuistoja ja tukea visuaalista muistia sekä aktivoida mielikuvitusta.

Kuvituskuvat ovat selkeitä ja jokaisella elementillä on mietitty roolinsa. Tärkeimpinä näistä nostettakoon esille geometrinen kuvioiden minimalistisen tyylittelyn ja symboliikan. Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet voisi periaatteessa kertoa minimalistisin ja abstraktein ikonein. Idea kuvituskuvien ilmaisusta onkin näennäinen yksinkertaisuus. Kuvien tulisi välittää viestinsä mahdollisimman yksinkertaisesti ja niin, ettei vaikutelma ole selittävä. Kuvan tulisi puhua tekstin puolesta. Tämän vuoksi kuvat on rakennettu perustanaan geometriset kuviot. Vinoneliö, ympyrä, neliö, neliöiden sarja ja viivat kuvaavat kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheita yksinään. Abstraktin ilmaisun tueksi kuviin on luotu esittävät hahmot. Hahmot tukevat geometrinen kuvioiden symboliikkaa ja tasapainottavat kuvien sommitelmia.

6.2 Luotettavuus ja eettisyys

Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoitus on luoda tuotos eli produkti ja tutkimusviestinnällisin keinoin toteutettu opinnäytetyöraportti (Airaksinen 2009). Työni luonne on ollut luova kehittämishanke pohjanaan teoria kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheista. Produktina on tuotettu kuvituskuvat. Olen saanut tietoa kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheista muun muassa keskustelun kautta Tikoteekin puheterapeuttien kanssa, minkä lisäksi olen lukenut heidän suosittelemaansa kirjallisuutta. Kuvituskuvat ovat saaneet hyväksynnän Tikoteekissa ja niiden on kerrottu tuovat kommunikoinnin kuntoutuksen kehitysvaiheet selkeästi esille. Opinnäytetyössä käyttämäni kuva-analyysin menetelmä semioottinen analyysi perustuu analyysimuotoon, joka painottaa assosiaatioita ja subjektiivista tulkintaa. Tällöin analyysin luotettavuudesta ei ole relevanttia puhua. Rinnastan analyysin keskusteluun. Työni pyrkimys on nostaa kommunikoinnin kuntoutus keskustelunaiheeksi ja luoda tietoisuutta sen sisällöistä. Analyysini toimii keskustelunherättäjänä, joka parhaimmillaan herättää uudenlaisia tulkintoja ja ajatuksia aiheesta.

Kuvan eettisyyttä voidaan pohtia. Taiteilijalla on työnsä julkaisussa suojanaan sananvapaus ja perusoikeuslaissa 16.3 § mainittu taiteen vapaus. Näitä vastaan on kuitenkin olemassa myös esimerkiksi laki 24.8 § kunnianloukkauksesta ja laki 23.1 § epäsiiveellisten julkaisujen levittämisen ehkäisemisestä. Mitä vain ei siis saa esittää taiteen nimissäkään. Helposti kunnianloukkaussyytöksiä ei tule, mutta esimerkiksi politiikkaan tai uskontoon liittyviä teemoja sisältäviä teoksia tutkitaan herkästi kunnianloukkaus- tai viharikosepäilyn takia. Kuvituskuvalla on erilaisia eettisiä vaatimuksia. Kuvituskuva tavoittaa ihmisiä suljetun galleriatilan ulkopuolella. Kuvitus saattaa tulla silmien eteen etsimättä ja yllättäen. Tietoon liittyvän kuvituksen odotetaan kuvaavan aihettaan ainakin jokseenkin realistisesti. Kuva ei saa ainakaan valehdella, muuten se johtaa harhaan. Harhaan johtaminen niin sanallisesti kuin

kuvallisestikin on väärin. Julkiseen jakeluun päätyvän kuvituskuvan on syytä olla hyvän maun mukainen.

Kuvituksia suunniteltaessa on pohdittava, miten tuo aiheen esille. Opinnäytetyön prosessin aikana nousivat esille hahmojen etnisyys, sukupuoli ja ikä sekä se, kuinka hahmot korostavat vammaisuuteen liittyviä stereotyyppioita. Muokkasin hahmoja lopulta niin, että heidän ikänsä ja sukupuolensa eivät korostu. En tuonut myöskään vammaisuutta esille kuvallisesti. Pidän hahmojen etnisyyden neutraalina, korostamatta mitään piirrettä erityisesti. Hahmoista haluttiin helposti samaistuttavia ja neutraaleja. Ne eivät ota kantaa siihen, minkä ikäinen kuntoutujan tulisi olla tai mitä sukupuolta ja etnisyyttä hän edustaa. Nämä seikat eivät määrittele kommunikointihäiriöstä kuntoutuvaa henkilöä. Hahmoja suunnitellessani en kokenut tärkeäksi alkaa erottaa puhevammaista henkilöä muista hahmoista hänen ulkonäkönsä avulla. Tämä olisi mielestäni alleviivannut vammaisiin ihmisiin kohdistuvia stereotyyppioita. Puhevamma ja muut kommunikoinnin häiriöt eivät usein näy ulospäin.

Voidaan myös pohtia, miten ja missä formaatissa vammaisuuteen liittyvä viestintä tapahtuu. Opas, johon kuvituskokonaisuus on opinnäytetyössäni suunniteltu ja toteutettu, on tarkoitettu kuntoutujan lähi-ihmisille ja kuntouttajille. Samansisältöisen oppaan voisi toteuttaa myös vammaiselle itselleen, jolloin oppaan sisältöä ja kuvitusta tulisi kenties muuttaa selkokieliiseksi. Tikoteekki julkaisee tietoa myös Kehitysvammaliiton ylläpitämällä Papunet -sivustolla, joka on laaja selkeän ja saavutettavan tiedon foorumi. Sieltä löytyy muun muassa selkokieliiset sivut, jossa opas voitaneen julkaista suhteellisen vähin vaivoin selkokieliisenä versiona.

6.3 Kehittämisehdotukset ja työn jatkotyöstö

Kuvitusta on aina mahdollista jatkotyöstää, sillä ne ovat digitaalisessa muodossa. Opinnäytetyön eettisyyden pohdinnassa on nostettu esille tiedon välittäminen myös kuntoutujalle itselleen. Kuvituskuvia voisikin muokata myös tähän tarkoitukseen sopiviksi.

Olen tehnyt pieniä korjauksia kuvituksiin myös kuvien lähettämisen jälkeen. Huomaan kuvissa pieniä virheitä, joita ulkopuoliset katsojat eivät ole varsinaisesti nostaneet esille. Mikrovirheet huomaa vain, jos kuvaa katsoo tunteja. Lopullisten, jo lähetettyjen kuvien jatkotyöstö ei tämän vuoksi ole kovin kannattavaa. Koevedoksissa on parantamisen varaa, sillä värit ovat latistuneet ja näyttävät kylmempinä kuin tietokoneen näytöllä. Lopullisten vedosten tilaamisessa tämä tulee ottaa esille painotalolla.

Kuvitustyön aikana on noussut esille myös mahdollinen yhteistyön jatko. Olen itse nostanut esille kuvituskuvioiden "herättämisen eloon" eli niiden animoimisen. Lyhytanimaation kautta viestin voisi saada esille täysin sanattomasti ja myös sellaisten henkilöiden saataville, jotka

eivät osaa lukea. Liikkuva kuva on helppo ja nopea markkinointiväline. Animaatiosta tiedon voi omaksua ilman, että tarvitsee lukea pitkää tekstiä ja käyttää aikaa siihen. Toisaalta tieto voi jäädä ohuenlaiseksi ja tulkinnanvaraiseksi. Animaation tarkoituksena voisikin olla mielenkiinnon herättäminen, jonka kautta syvällisempään tekstiin on helpompi tutustua.

Kuvituskuvat voisivat palvella myös muitakin aiheita. Papunet-sivustolla käytetään paljon yleisessä käytössä olevien kuvapankkien kuvia, jotka ovat kyllä informatiivisia, mutta hieman tylsiä. Ne voisi helpostikin vaihtaa persoonallisiin kuvituksiin. Kokonaisuutta yhdistäisi tällöin samantyylliset kuvitukset, jotka loisivat sivustolle yhtenäisyyttä, harkittua ja laadukasta kuvallista informaatiota.

Lähteet

Kirjalliset:

Ahlstedt, E. & Haavisto, T. 2013. Kommunikointi monikulttuurisessa lasten ja nuorten hoitotyössä: kuvakortit apuvälineenä. Opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu.

Bliss, C. 1965. Semantography (Blissymbolics). Sydney: Semantography Publications.

Downing, J. (toim.) 1973. Comparative reading. New York: MacMillan.

Hintsala, J. 2015. Kerro kerro kuvasin: kuvakortteja kommunikoinnin tueksi hoitotyöhön. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu.

Huuhtanen, K. 1992. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiomenetelmät Suomessa 1990-luvun taitteessa. Kehitysvammaliitto. 45.

Itten, J. 1976/1961. The Art of Colour. The United States of America: Van Nostrand Reinhold Company A Division of Litton Educational Publishing, Inc. Alkuperäinen teos: Kunst der Farbe. Subjektives Erleben und Objektives Erkennen als Wege zur Kunst. Ravensburg: Otto Maier Verlag, 1961. 118.

Kontinen, J. 2015. KERRO KUVIN JA VIITTOMIN: kuva-tukiviittoma-materiaalin valmistaminen Päiväkoti Pellavan lapsiryhmässä käytettäväksi. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Korpilahti, P. 1996. Kielen kehitykselliset häiriöt; viivästynyt ja poikkeava kielenkehitys. Teoksessa Aaltonen, O., Aulanko, R., Iivonen, A., Klippi, A. & Vainio, M. (toim.) Puhuva ihminen. Puhetieteiden perusteet. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy. 40.

Kose, G., Beilin, H. & O'Connor, J.M. 1983. Children's comprehension of actions depicted in photographs. Julkaisussa Developmental Psychology, 19, Issue 4, 636-643.

Kuusamo, A. 1990. Kuvan edessä. Helsinki: Gaudeamus. 45-46, 48-49.

Laakso, A-L. 2012. AAC-menetelmien käyttö Antinkartanon kuntoutusyksikkö Katajassa. Opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Launonen, K. 1996. Kehitysvammaisuuteen liittyviä kielen ja kommunikoinnin piirteitä. Teoksessa Launonen, K. & Korpijaako-Huuhka, A-M. 1996. Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmene-mismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Tampere: Tammer-Paino Oy. 136.

Launonen, K. 2007. Vuorovaikutus - kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Kouvola: Kehitysvammaliitto ry. 155-156, 158-160.

Launonen, K. & Klippi, A. 2009. Puheterapia kuntoutusmuotona. Teoksessa Puhuva ihminen. Puhetieteiden perusteet. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Manninen, A. 1990. Kolme- ja viisivuotiaiden lasten kuvista kertomien tarinoiden tarkastelua logopedisesta näkökulmasta. Pro gradu. Helsingin yliopisto.

Mäkinen, A. 2013. Monitapaustutkimus kommunikointikansiota viestinnässään käyttävien lasten kansioiden sanastoista ja kuvien nimeämisen keinoista. Pro gradu. Helsingin yliopisto.

Nind, M. & Hewett, D. 2005. Access to communication: developing basic communication with people who have severe learning difficulties. 2. Painos. London: David Fulton cop. 14.

Sipilä, A-K. 2009. Tuettu kommunikointi avustajien käsitysten valossa. Väitöskirja. Lapin yliopisto.

Sohlberg, C. 2010. Sarja maalauksia. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu.

Saussure, F. 1959. Course in General Linguistics. Edited by Charles Bally and Albert Sechehaye. New York: Philosophical Library. 122-126.

Tolvanen, L. 1996. CP-vamman vaikutus puheeseen, kieleen ja kommunikaatioon. Teoksessa Kommunikoinnin häiriöt - syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Tampere: Tammer-Paino Oy. 110.

von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. 2. painos. Helsinki: Hakapaino Oy. 24, 26, 30, 31, 32-35, 36, 37,

Sähköiset:

Autismi- ja Asbergerliitto ry. Autismi (F84.0). Viitattu 4.5.2017. <https://www.autismiliitto.fi/autismikirjo/autismi>

Airaksinen, T. 2009. Toiminnallisen opinnäytetyön kirjoittaminen. Toiminnallinen opinnäytetyö tekstinä. Aalto-yliopisto. Viitattu 25.5.2017. <https://www.slideshare.net/TiinaMarjatta/toiminnallinen-opinnytety-tekstin>

Burakoff, K. 2017. Vaikeimmin kehitysvammainen kumppani. Tietoa puhevammaisuudesta. Vuorovaikutus ja kommunikointi. Vaikea kehitysvamma ja vuorovaikutus. Viitattu 3.5.2017. <http://papunet.net/tietoa/vaikeimmin-kehitysvammainen-kumppani>

Chandler, D. 1994-2017. Semiotics for Beginners. Viitattu 1.4.2017. <http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/S4B/sem01.html>

HS 15.4.2017. "Lukihäiriöinen nuori jäi ilman apua ja sitten ilman töitä - nyt Niilo22 on aikamies ja Youtube-tähti, joka lukee ylpeänä videoillaan, vaikka väärin menisi." Viitattu 16.4.2017. <http://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005170071.html>

Karvonen, E. Semiotiikka ja merkit. Oppimateriaalit. Internetix/Tampereen yliopisto. Viitattu 3.5.2017. http://oppimateriaalit.internetix.fi/fi/avoimet/Oviestinta/tiedotusoppi/johdatus_viest.tieteisiin/3_merkitykset_kulttuuri/3.2_semioitiikka_merkit

Kiasma 2017. Näyttelyt ja ohjelmisto. Kansallisgalleria. Viitattu 23.3.2017. <http://www.kiasma.fi/nayttelyt-ja-ohjelmisto/ars-17/>

Kuntoutuspsykoterapia 2012. Yhteistyökumppanit. Kuntoutuspalvelut. Kansaneläkelaitos. Viitattu 23.3.2017. <http://www.kela.fi/kuntoutuspsykoterapia>

Käypä hoito. Kielellinen erityisvaikeus 2010. Suositukset. Viitattu 3.5.2017. <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituks/suositus?id=hoi50085>

Laine, K. 2017. Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet. Tietoa puhevammaisuudesta. Mitä on puhevammaisuus? Palvelut ja tukitoimet. Kommunikoinnin kuntoutus. Kehitysvammaliitto. Viitattu 1.4.2017. <http://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-kuntoutuksen-vaiheet>

Papunet 2017. Kehitysvammaliitto ry. Viitattu 7.5.2017. <http://papunet.net>

Rowland, C. 2013. Handbook: Online Communication Matrix. Oregon Health and Science University. Viitattu 1.4.2017. <https://www.communicationmatrix.org/uploads/pdfs/handbook.pdf>

Suomalaisten sosiaalisen median käyttö 2015. MTV, Kurio // Social Media Age(ncy) ja Laurea ammattikorkeakoulu. MTV White Paper. Viitattu 23.3.2017. <http://im.mtv.fi/blob/4941078/6c812d65a85598db50814610bd1da47b/suomalaisten-sosiaalisen-median-kaytto-2015-mtv-white-paper-data.pdf>

Tikoteekki. Kehitysvammaliitto ry. Viitattu 3.5.2017. <http://papunet.net/tikoteekki/>

Tikoteekki: Koulutus 2017. Koulutus. Kehitysvammaliitto ry. Viitattu 3.5.2017. <http://papunet.net/tikoteekki/koulutus/>

Tikonen 2017. Tikoteekki. Kehitysvammaliitto ry. Viitattu 3.5.2017. <http://tikonen.fi>

Tikoteekki: OIVA 2017. Toiminta ja palvelut. OIVA. Kehitysvammaliitto ry. Viitattu: 3.5.2017. <http://papunet.net/tikoteekki/toiminta-ja-palvelut/oiva/>

Tikoteekki: OIVA-vuorovaikutusmalli 2017. Toiminta ja palvelut. OIVA. OIVA-vuorovaikutusmalli. Kehitysvammaliitto ry. Viitattu 3.5.2017. <http://papunet.net/tikoteekki/toiminta-ja-palvelut/oiva/oiva-vuorovaikutusmalli/>

Vammaispalveluiden käsikirja. Käsikirjat. Itsenäisen elämän tuki. Kommunikointi. Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 3.5.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/kommunikointi/puhetta-tukeva-ja-korvaava-kommunikointi#kommunikointikeinot>

Viestintätieteiden yliopistoverkoston oppimateriaalit 2017. Denotaatio ja konnotaatio. Semiotiikka. Kuvanlukutaito. Viitattu 3.5.2017. <https://viestintatieteet-wiki.wikispaces.com/x3.%20Semiotiikka-Denotaatio%20ja%20konnotaatio>

Voimauttava vuorovaikutus, McDonald 2004. Esite on suomennos Intensive Interaction - Information for Carers -esitteestä http://www.through-the-maze.org.uk/clients/ttmaze/les/Intensive_Interactions_bklt.pdf. Julie Birmingham & NHS Leeds Community Healthcare.

Vuoti 2006. Mallittamalla tuloksiin - Yhden kuvan osoittamisesta lausetasoiseen kommunikointiin. Julkaisussa Tikonen, 2/2006. Viitattu 3.5.2017. http://papunet.net/tikoteekki/julkaisut/tikonen-tiedote/arkisto.html?tx_mininews_pi1%5BshowUid%5D=30&cHash=a1629150a0

Julkaisemattomat:

Burakoff & Martikainen 2017. Suullinen tiedoksianto. Opinnäytetyöhön liittyvä toinen tapaaminen 25.1.2017. Tikoteekki. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki

Kortesalmi, M. 2017. Kehittämisprosessin arviointityöpaja. Luento 7.4.2017. Laurea-ammattikorkeakoulu. Vantaa.

Kuviot

Kuvio 1: Esimerkki bliss-symbolin rakentumisesta. (Kuva: von Tetzchner & Martinsen 2000.)	17
Kuvio 2: Piktogrammi sanasta "puhua". (Kuva: Picto-online. www.pictogram.se.)	17
Kuvio 3: Merkkejä PCS-järjestelmästä. (Kuva: von Tetzchner & Martinsen 2000.)	18
Kuvio 4: Helene Schjerfbeck: Toipilas, 1888. (Kuva: Kansallisgalleria/Hannu Aaltonen.)	23
Kuvio 5: Kommunikointikuva "sairas". (Kuva: Elina Vanninen.)	23
Kuvio 6: Kuvitus vaiheeseen 1. (Kuva: Paula Aarniala 2017)	27
Kuvio 7: Elementti. Ruutupeitto symboloi turvallista ympäristöä. (Kuva: Paula Aarniala 2017)	28
Kuvio 8: Elementti. Sinipilvi symboloi unien maailmaa ja vuorovaikutuksen sanottamatonta tasoa. (Kuva: Paula Aarniala 2017)	29
Kuvio 9: Kuvitus vaiheeseen 2. (Kuva: Paula Aarniala 2017)	30
Kuvio 10: Elementti. Sininen rengas on yhteisen toiminnan symboli. Sen voi käsittää esimerkiksi trampoliinina. (Kuva: Paula Aarniala 2017)	31
Kuvio 11: Kuvitus vaiheeseen 3. (Kuva: Paula Aarniala 2017)	32
Kuvio 12: Kuvitus vaiheeseen 4. (Kuva: Paula Aarniala 2017)	34
Kuvio 13: Elementti. Punaiset neliöt kuvaavat kommunikaatiokuvia. Kuvien määrä on nyt suurempi kuin kommunikaation kuntoutuksen edellisessä vaiheessa. (Kuva: Paula Aarniala 2017)	35
Kuvio 14: Kuvitus vaiheeseen 2. (Kuva: Paula Aarniala 2017)	36
Kuvio 15: Elementti. Tähtikartastot ovat symboli luoduille verkostoille. (Kuva: Paula Aarniala 2017)	37
Kuvio 16: Kuvitus koostaa yhteen kaikki vaiheet. (Kuva: Paula Aarniala 2017)	38

Taulukot

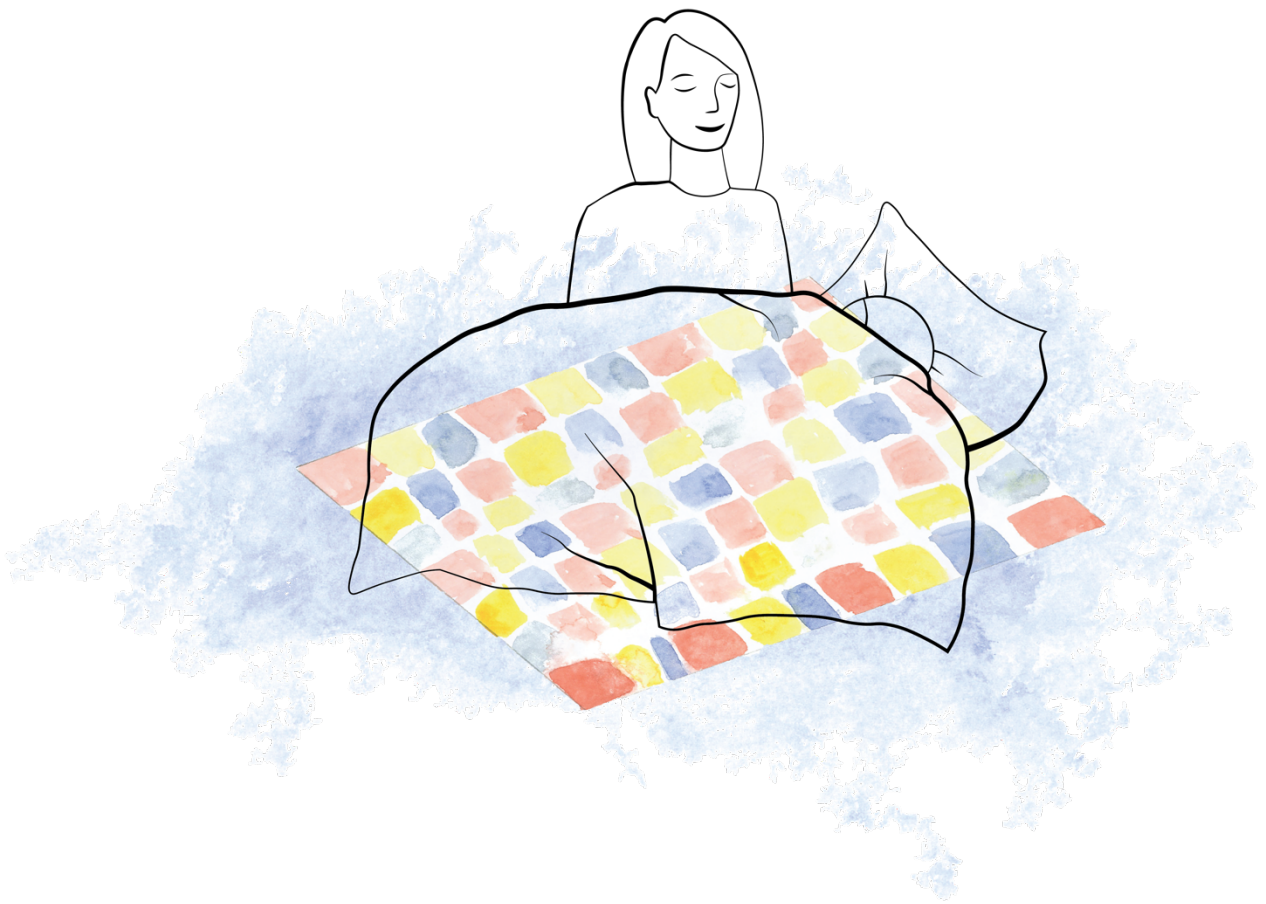
Taulukko 1: Henkilökohtaiset tavoitteet.	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
Taulukko 2: Opinnäytetyön tavoitteet.....	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
Taulukko 3: Graafisten kommunikaatiomenetelmien vaikeushierarkia verrattuna kirjoitukseen, joka esiintyy hierarkiassa vaikeimpana oppia (von Tetzchner & Martinsen 2000, 45).	20
Taulukko 4: Paradigma ja syntagma (Karvonen; Saussure 195, 122-126)	22

Liitteet

Liite 1: Kuvitus 1: "Hoivahetki" eli kommunikoinnin perustan luomisen vaihe	57
Liite 2: Kuvitus 2: "Hauska yhdessäolo" eli kommunikoinnin perustan vahvistamisen vaihe	58
Liite 3: Kuvitus 3: "Mallitus" eli AAC -keinojen käyttöönoton vaihe	59
Liite 4: Kuvitus 4: "Kaverit" eli yhteisen kielen opettelu vaihe	60
Liite 5: Kuvitus 5: "Itsenäinen" eli kommunikoinnin rikastuttamisen ja itsenäisen kommunikoinnin vaihe	61
Liite 6: Kuvitus 6: "Kommunikoinnin talo", kokoava kuva	62
Liite 7: Opinnäytetyön sopimus.....	63
Liite 8: Arviointilomake Tikoteekille	66
Liite 9: Arviointilomake vertaisarvioitsijoille	67

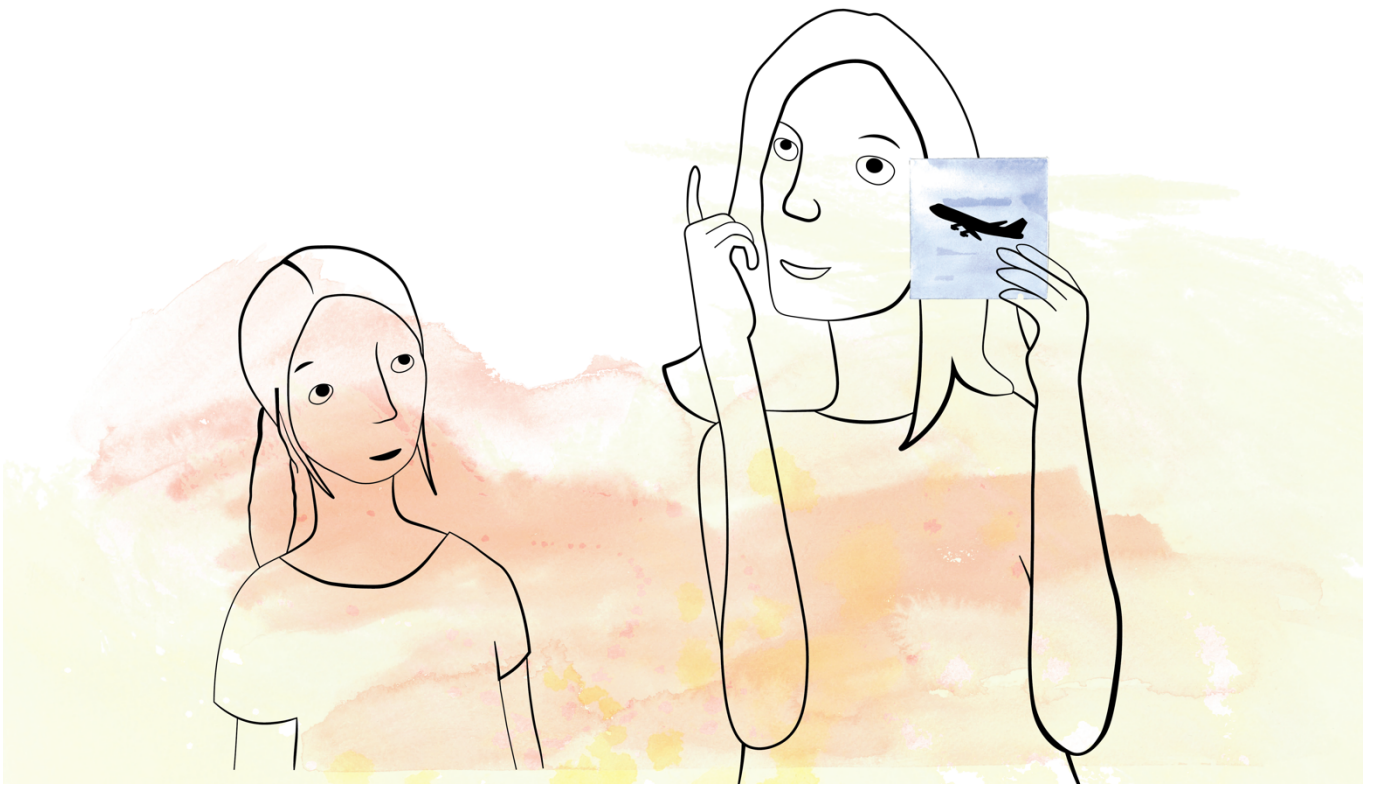
Liite 1: Kuvitus 1: "Hoivahetki" eli kommunikoinnin perustan luomisen vaihe

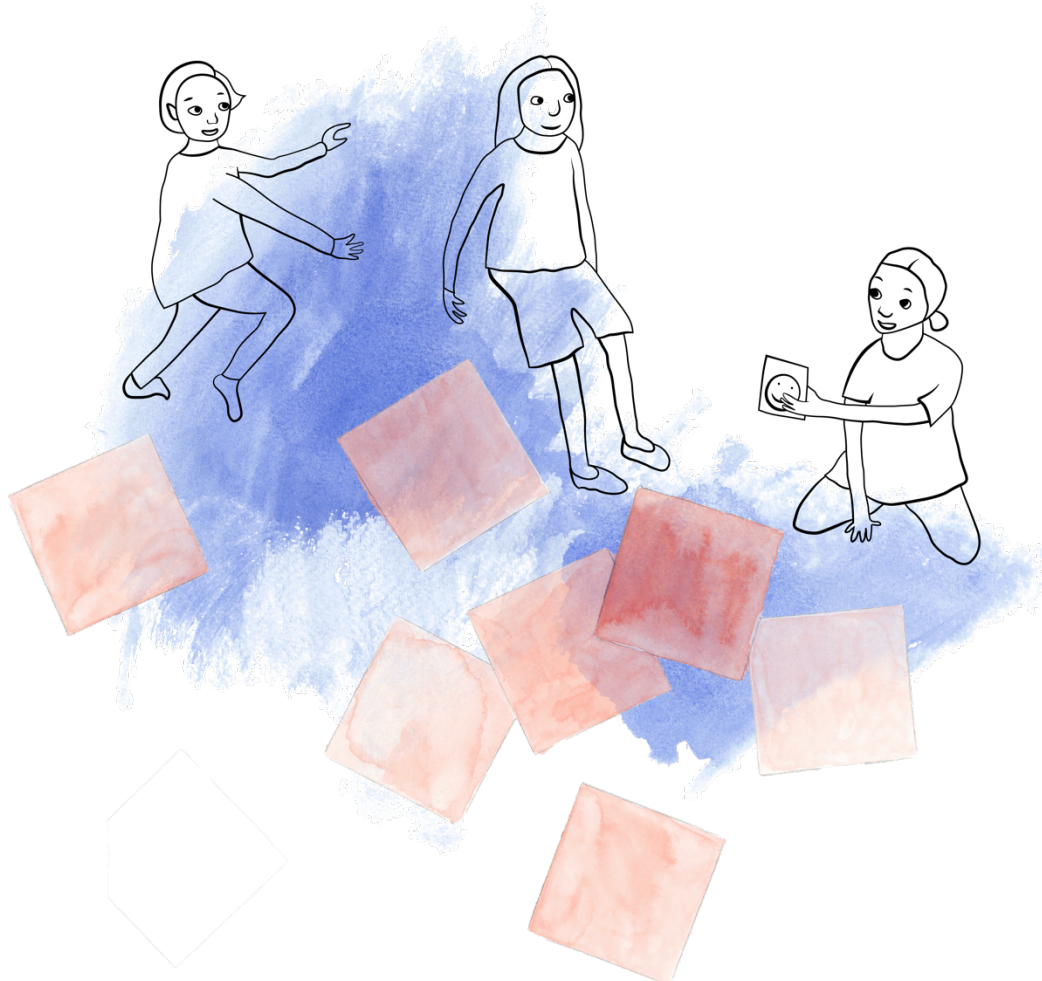
Liite 2: Kuvitus 2: ”Hauska yhdessäolo” eli kommunikoinnin perustan vahvistamisen vaihe

Liite 3: Kuvitus 3: ”Mallitus” eli AAC -keinojen käyttöönoton vaihe

Liite 4: Kuvitus 4: ”Kaverit” eli yhteisen kielen opettelun vaihe

Liite 5: Kuvitus 5: ”Itsenäinen” eli kommunikoinnin rikastuttamisen ja itsenäisen kommunikoinnin vaihe

Liite 6: Kuvitus 6: ”Kommunikoinnin talo”, kokoava kuva

Liite 7: Opinnäytetyön sopimus

Sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan
opinnäytetyösopimus

1 (3)

Opinnäytetyösopimukseen liittyvät konkreettiset ohjeet kirjoitetaan kampuskohtaisesti tämän sopimuksen alkuun.

<p>Opiskelija:</p> <p>Paula Aarniala</p>
<p>Opinnäytetyön hanke:</p> <p>Kuvituksen tekeminen kommunikaation kuntoutuksen vaiheet -oppaseen</p>
<p>Opinnäytetyön aihe ja tarkoitus:</p> <p>Puhekommunikaation kuntoutuksen kehitysvaiheet kuvittaan. Kuva puhetta korvaavana ja tukevana menetelmänä.</p>
<p>Opinnäytetyön yhteys hankkeen tavoitteisiin:</p> <p>Kuvituskuvan luoma informaatio tukena kommunikaation kuntoutuksen vaiheisiin perehtymisessä. Kuvitusprosessi syventää tietämystä aiheesta, kuva-analyysi nivoo kuvan ja teorian yhteen.</p>
<p>Opinnäytetyön keskeiset käsitteet ja alustava viitekehys:</p> <p>Graafinen kommunikointi, kommunikaation kuntoutus ja kuntoutuksen vaiheet, semioottinen kuva-analyysi. Teoreettinen viitekehys pohjautuu graafisen kommunikaation menetelmiin ja niiden käyttöön muuttuvassa vuorovaikutuksessa. Viitekehys vastaa kuvituskuvien sisältöä. Lisäksi tietoperusta ottaa askeleen pois päin kuvasta; kuva-analyysin pohjana on semiotiikka.</p>
<p>Keskeiset lähteet:</p> <p>Aaltonen, O ym. 2009: Puhuva ihminen: puhetieteiden perusteet</p> <p>Arslanoski, V. ym. 2013: Kuntoutumisen tukeminen</p> <p>Huhtanen, K. 2012: Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa</p> <p>Korpilahti, P. ym. 2010: Kieli ja aivot: kommunikaation perusteet, häiriöt ja kuntoutus</p> <p>Kuusamo, A. 1990: Kuvan edessä.</p> <p>Laine, K. 2015: Kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet (Papunet)</p> <p>Launonen, K. 2007: Vuorovaikutus: kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin</p> <p>Launonen, K. 2009: Kommunikoinnin häiriöt: syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita</p> <p>von Tetzchner & Martinsen: Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin</p>
<p>Opinnäytetyön menetelmät:</p> <p>Kuvallisen ilmaisun kehittämistyö tehdään moniammatillisissa tiimissä. Käymme keskustelua kuvista neljä kertaa: ensimmäisellä kerralla tuodaan ilmi tehtävänanto, toisella kerralla annetaan palautetta luonnoksista, kolmannella kerralla arvioidaan loppuun asti tehtyjä kuvia ja neljännellä kerralla</p>

tehdään loppuarvio. Loppuarvio voidaan tehdä myös kirjallisesti. Kehittämistyössäni käytän hyödykseni tiimiltä saatua tietoa ja teen myös omaa tiedonhakuja. Tiedon avulla teen ajattelutyötä ja pohdin käsillä olevaa teemaa. Loppuraportointi ja työn arviointi on tärkeä osa opinnäytetyön uskottavuutta.

Kuvien kehittämisessä käytän kuvallisen ilmaisun menetelmiä: luonnostelen, kokeilen, sommittelen, kerrostan ja yhdistelen. Lopuksi digitoin kuvat ja viimeistelen ne Adoben ohjelmistoilla.

Opinnäytetyön alustava aikataulu:

Tammikuu	25.1 Tapaaminen/Tikoteekki: Luonnosten arviointi
Helmikuu	-Teorian tiedonhaku, rajaus -Alustava suunnitelma -Luonnokset valmiiksi -Digitoiminen, puhtaaksi piirtäminen, koevedokset
Maaliskuu	8.3 Tapaaminen/Tikoteekki: Koevedosten arviointi 9.3 Ohjaustapaaminen/Anu Hagman 24.3 Varsinaisen suunnitelman palautus -Suunnitelman esittäminen -Kuvien lopputyöstö ja lähettäminen Tikoteekkiin -Raportointia -Seminaarit
Huhtikuu	-Raportointia -Työpaja -Opponointi
Toukokuu	19.5 Arvioiva seminaari 26.5 Työn jättö -Urkundi -Kypsyysnäyte
Kesäkuu	16.6 Valmistuminen

Työelämäkumppanin rooli opinnäytetyössä (mahdollistaa opinnäytetyön toteuttamisen esim. monisteet, postitus, tilat ym. materiaaliset asiat):

Työelämäkumppani on kuvitustyön tilaaja. Saan heiltä yhteistyösuhteen ja tärkeää palautetta kuvitustyöstä. Keskustelu ja ajatustenvaihto auttaa luovan työn eteenpäin viemisessä sekä antaa tietoa uudesta näkökulmasta.

Tulosten julkaiseminen ja levittäminen työelämään:

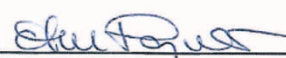
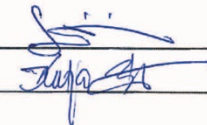
Vakuutus siitä, että opiskelija sitoutuu noudattamaan tutkimuseettisiä periaatteita opinnäytetyössä:

Olen tietoinen siitä, että terveys- ja sosiaalialan opiskelijana opinnäytetyön tekemiseen sovelletaan vaitiolovelvollisuutta, josta on säädetty mm. Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812/15 §) ja Laissa terveydenhuollon ammattihenkilöistä (1994/3/17 §). En saa sivullisille luvatta ilmaista yksityisen henkilön tai perheen tietoja, josta olen opinnäytetyön perusteella saanut tiedon. Sitoudun pitämään tiedonhankinnan yhteydessä saamani yksittäisiä henkilöitä koskevat tiedot luottamuksellisena. Salassapitovelvollisuus säilyy opintojen loppumisen jälkeen.

Noudatan tiedonhankinnassa ja aineiston käsittelyssä luottamuksellisuutta ja totuudellisuutta. Kiinnitän erityistä huomiota siihen, ettei opinnäytetyöstä koidu mitään haittaa siihen osallistuville henkilöille. Noudatan toiminnassani Laurean tutkimuseettisiä ohjeita.

Ohjausta koskevat sopimukset:

Allekirjoitukset

	Aika	Paikka	Allekirjoitus
Opiskelija(t):	1.4.2017	Helsinki	
Ohjaaja(t):	6.4.2017	Vantaa	
Työelämän edustaja(t):	19.4.2017	Helsinki	

Tästä sopimuksesta luovutetaan yksi kopio kaikille osapuolille (opiskelija, ohjaaja, työelämän edustaja). Konkreettiset ohjeet voidaan lisätä kampuskohtaisesti opinnäytetyöprosessin mukaisesti.

Liite 8: Arviointilomake Tikoteekille

OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTILOMAKE

Paula Aarniala

Teen tällä hetkellä opinnäytetyöni arviointia. Tarvitsen hankkeeseen osallistuneiden työntekijöiden mielipiteitä hankkeen tuotoksen arvioimiseksi. Käytän arvioinnin aineistona lisäksi ulkopuolisia arvioitsijoita, muistioita ja oppimispäiväkirjaa. Mielipiteesi on tärkeä, jotta saan arviointiin monipuolisen aineiston ja näkökulman. Alla on muutama väittämä, joihin toivon sinun ottavan kantaa ja esittävän 1-3 argumenttia, miksi olet tätä mieltä. Jos väittämä on osaksi oikein tai väärin, tuo sekin esille.

Väittämät:

1. Kuvituskokonaisuus on omaperäinen.
2. Kuvitukset tarjoavat erilaisen näkökulman kuvitukseen verrattuna Tikoteekin tuottamien oppaiden aikaisempaan tyyliin.
3. Kuvitukset ovat saavuttaneet asetettuja kuvallisia tavoitteita: esteettisyys, herkkyys ja hienovaraisuus.
4. Kommunikaation kuntoutuksen vaiheet tulevat selkeästi esille kuvituksissa.

Kiitos palautteestasi!

Liite 9: Arviointilomake vertaisarvioitsijoile

OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTILOMAKE 2

Paula Aarniala

A. Tulkitse kuvia omasta näkökulmastasi. Havainnoi ja assosioi.

Havainnointikysymykset:

1. Mitä kuvassa on?
2. Millainen on kuvan rakenne, sommitelma?
3. Millaisia värejä kuvassa esiintyy?

Assosiaatiokysymykset:

- 4a. Millaisia mielleyhtymiä eli assosiaatioita kuvasta tulee?
- 4b. Mitkä ovat mielestäsi kuvan symboliset elementit ja mitä ne symboloivat?
5. Mikä on mielestäsi kuvan merkitys tai sanoma?

B. Lue teksti kommunikoinnin kuntoutuksen vaiheet sivulta <http://papunet.net/tieto/kommunikoinnin-kuntoutuksen-vaiheet>. Havainnoi ja assosioi.

Havainnointikysymykset:

1. Muuttuiko kuvasta saadut havainnot tekstin lukemisen jälkeen?

Assosiaatiokysymykset:

2. Muuttuiko kuvan merkitys tekstin lukemisen jälkeen?
3. Mikä kuvan merkitys tai sanoma on nyt?

